

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK HALK BİLİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK HALK BİLİMİ BİLİM DALI**

**ANADOLU ERKEK TOPLANTILARININ HALKBİLİMSEL
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Mehmet Emin DEDE**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Pervin ERGUN**

Ankara – 2012

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK HALK BİLİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK HALK BİLİMİ BİLİM DALI**

**ANADOLU ERKEK TOPLANTILARININ HALKBİLİMSEL
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Mehmet Emin DEDE**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Pervin ERGUN**

Ankara – 2012

ONAY

Mehmet Emin DEDE tarafından hazırlanan "Anadolu Erkek Toplantılarının Halkbilimsel İncelenmesi" başlıklı bu çalışma,2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Halkbilimi Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Cevat Oğuz (Başkan)

Yrd. Doç. Dr. Pervin Erbuğ (Üye)

Doç. Dr. Fatma Ahsen Turan (Üye)

ÖNSÖZ

UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Hükümetler Arası Komitesi'nin 2010 yılı Kasım ayında Kenya'nın başkenti Nairobi' de düzenlenen 5. Olağan toplantısında Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili listesine "Geleneksel Sohbet Toplantıları"nı almıştır. Geleneksel Sohbetler Anadolu coğrafyası içerisinde de pek çok farklı yerde, pek çok farklı adlar ile yaşatılmaktadır, anılmaktadır. Son yirmi otuz yıllık dönem içerisinde oldukça yoğun bir şekilde yaşanan sanayileşme, kentleşme ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle birçok bölgede kaybolan veya kaybolmaya yüz tutan bu kültür değerleri bireysel çabalar ile yaşatılmaya çalışılmıştır. Her ne kadar Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın ilgili birimlerinde, TRT arşivlerinde "Geleneksel Sohbet Toplantıları" ile ilgili alan çalışma kayıtları mevcut olsa da yetersizdir.

Son dönem içerisinde bu çaba ve çalışmaların yetersizliği anlaşılmış ve bunu takiben geleneksel sohbet toplantıları üzerine çalışan bilim insanlarının çoğalması bu toplantılara olan ilgiyi artırmıştır.

Bilindiği üzere birçok bölgede mevcut olmakla beraber belli yörelerde yörenin (Çankırı, Kütahya/Simav, Şanlıurfa, Balıkesir) yerel, ulusal, bölgesel veya uluslar arası hâline gelen geleneksel sohbet toplantıları küreselleşme sürecinde denenmişlik, benimsenmişlik ve yaygınlaşmışlıktan ötürü, belli bir estetik düzeye ulaşmış; bu da onları diğer benzer ve farklı halkbilgisi ürünlerinden öne çıkarmış, onlara bir farkındalık kazandırmıştır.

Bu farkındalık neticesinde Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi kapsamında Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü bünyesinde 6 Temmuz 2009 tarihinde yapılan toplantıda "Geleneksel Sohbet Toplantıları"nın Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanterine dâhil edilmesine karar vermiştir.

Geleneksel sohbet toplantılarının bir kültürel miras olarak geçmişten günümüze gelmesi ve diğer uluslardan ayrılmayı sağlayan ölçütler, değerler,

verimler ve gösterimler bütünü olması çalışma konusu olarak seçilmesini sağlamıştır.

Çalışma, kaynak tarama, derleme ve elde edilen verilerin değerlendirilmesi olarak üç aşamadan meydana gelmiştir. Tezin adının “Anadolu Erkek Toplantıları” olarak belirlenmesinde benzer toplantıların oldukça geniş bir coğrafya içerisinde gerçekleşmesi ve buna bir sınırlılık getirilmesi ihtiyacından ortaya çıkmıştır.

Bu konuyu seçmemi sağlayan, analitik düşünmeyi ve çalışmalarımda “neden” sorusunu sormayı öğreten hocam Prof. Dr. Öcal Oğuz’a; tezimi yöneten hocam Yrd. Doç. Dr. Pervin Ergun’a teşekkürleri bir borç bilirim.

M. Emin DEDE

Nisan 2012

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
KISATMALAR	v
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
ANADOLU ERKEK TOPLANTILARININ TARİHİ GELİŞİM SÜRECİ	5
1.1. Geçmişte Anadolu Erkek Toplantıları	5
1.1.1. Ahilikle İlgili Değerlendirmeler	6
1.1.2. Bir Boş Zaman Değerlendirme Unsuru	8
1.1.3. Türkistan Kaynaklı Değerlendirmeler:	10
1.2. Anadolu Erkek Toplantılarının Türk Dünyasındaki Uzantıları	12
1.3. Günümüzde Anadolu Erkek Toplantıları	16
İKİNCİ BÖLÜM	18
ANADOLU ERKEK TOPLANTILARININ YAPISAL UNSURLARI.....	18
2.1. Adlandırma	18
2.2. Zaman ve Süre	22
2.3. Mekân.....	24
2.3.1. Etkinlik ve Mekânın Bölümlenmesi	25
2.4. Eğlence	26
2.4.1. Hazırlık	26
2.4.2. Kurallar	28
2.4.3. Katılımcılar	32
2.5. Halk Edebiyatı Ürünleri.....	33
2.5.1. Bilmeceler	33
2.5.2. Tekerlemeler	34
2.5.3. Maniler	35
2.5.4. Türküler.....	37
2.6. Oyunlar	39
2.6.1. Oyunların İşlevi	40
2.6.2. Dramatik Oyunlar	41
2.6.3. Dramatik Olmayan Oyunlar.....	41

2.7. Giyim Kuşam ve Süslenme	45
2.8. Yiyecek ve İçecekler	47
2.8.1. İçecekler	52
2.8.2. Sigara, Nargile	53
2.9. Müzik, Dans ve Çalgılar	54
2.9.1. İcracılar	59
SONUÇ	62
EK:1	69
EK:2	70
ÖZET	72
ABSTRACT	73

KISATMALAR

Edt. : Editör

HBH : Halk Bilgisi Haberleri

k.k : Kaynak Kişi

TDK : Türk Dil Kurumu

TFA : Türk Folklor Araştırmaları

Vb. : Ve benzeri

GİRİŞ

Uygulamalı halkbiliminin bir çok ürünü bugünün ve geleceğin ekonomik, kültürel, eğitimsel ve toplumsal ihtiyaçlarını karşılaması açısından önemli hareket noktaları sunmaktadır. Anadolu erkek toplantılarının da uluslar arası, bölgesel veya ulusal anlamda, küreselleşen dünyamızda diğer ürün ve gösterimlerden denenmişlik, benimsenmişlik, yaygınlaşmışlık bakımından, belli estetik düzeye ulaşması onun pekçok kişi tarafından araştırma konusu içine alınmasını sağlamıştır.

Oldukça yaygın bir gelenek olarak Anadolu erkek toplantıları Türkiye'nin birçok bölgesinde Yaren örgütü, Kürsübaşı sohbeti, Barana sohbeti, Gezek, Cümbüş, Kef ya da keyif, Erfene/Arifane/arfene, Sıra Gecesi gibi farklı adlar ile isimlendirilmektedir.

Anadolu erkek toplantıları tarihsel arka planı ve kurumsal bir yapı olarak, toplum içinde birçok önemli işleve sahiptir. Katılımcılarına sosyal yaşam içinde toplumsal dayanışma, örnek birey olma, bireysel ve toplumsal zorluklarla mücadele etme, kardeşlik, saygı, dostluk gibi kavramları öğretme ve bu kavramları genç katılımcılara aşılama gibi birçok önemli işlev sayılabilir. Bununla beraber toplantıların birincil işlevi, sohbet ederek ve eğlenerek bireyler arasında bir birliktelik oluşturmaktır.

Anadolu erkek toplantılarının yapılma zamanı da önemlidir. Bu toplantılar ataerkil bir yapıya sahiptir Bu ataerkil yapı katılımcıların eşleri ve anneleri üzerinde de etkilidir. Katılımcılara toplumsal faydalar sağlamasından ötürü kadınlar erkeklerin bu toplantılara katılmalarını teşvik ederler.

Anadolu erkek toplantıları özellikle kış mevsiminde düzenli aralıklarla yapılmaktadır. Başlangıç ve bitiş aylarının yanı sıra toplanılacak tarih ve saat daha önceden belirlenir ve uyulmasına özel ihtimam gösterilir.

Anadolu erkek toplantılarının en önemli özelliklerinden biri de belirli bir hiyerarşik disiplin içinde gerçekleşmesidir. Kişi sayısı 5-30 kişiden

oluşmakla beraber bu üyeler 3-5 lider üye tarafından yönetilir. Bu yöneticiler bazı bölgelerde saygınlığa ve yaşa göre bazılarında ise tüm katılımcıların önerileri veya seçim yolu ile belirlenir. Bu liderlerin görevi grup içi ilişkileri düzenlemek ve toplantıların akışını kontrol etmektir. Bu noktada toplantılar içerisinde oldukça büyük bir erke sahip yöneticilerin aldıkları kararlara istisnasız bütün üyeler uymak zorundadır. Toplantılar üyeler haricinde misafirlere de açıktır.

Anadolu erkek toplantıları kapalı etkinliklerdir. Kapalı etkinlikten kasıt, toplantının daha önceden belirlenen kapalı mekânlarda gerçekleşmesidir. Toplantılar genel itibarla ya toplantıya katılan bireylerin evlerinde ya da geleneksel olarak dizayn edilmiş “oda” olarak adlandırılan mekânlarda gerçekleşmektedir.

Anadolu erkek toplantıları yapısı içerisinde bir çok öğeyi barındırmakla beraber ana unsur “konuşma” dır. Bununla birlikte toplantılar birçok halk bilimi öğesini içinde barındırır. Halk müziği, halk dansları, halk edebiyatı anonim ürünleri (bilmece, tekerleme, mani vb.), dramatik köy seyirlik oyunları, dramatik olmayan oyunlar vb. yapısal unsurlar her toplantıda belli bir sıra içerisinde icra edilmektedir.

Anadolu erkek toplantıları içerisindeki bir diğer yapısal unsur yemek içeceklerdir. Yemek listesi bölgeden bölgeye farklılık göstermekle beraber temelde sosyal statüye ve sahibinin maddi durumuna, daha önceden belirlenen kurallara ve bölgenin kültürel durumuna göre çeşitlik arz etmektedir. Örneğin Şanlıurfa bölgesinde ana yemek olarak “çiğ köfte” sunulurken Çankırı’da ana yemek “güveç” tir.

Anadolu erkek toplantılarını oluşturan en önemli yapısal unsurlardan biri “müzik” tir. Geleneksel sohbet toplantılarında müzik, karşılama, eğlence, uğurlama gibi birçok yapısal unsurun içinde yer alır. Müzik çeşitliliği bölgeden bölgeye değişmekle beraber genel itibarla bölgesel ezgiler tercih edilir. Müzik aletleri temelde saz ve def olmakla beraber, bölgelere göre zilli maşa, keman, keman ud, kanun, gırnata gibi aletler son zamanlarda org da kullanılmaya

başlanmıştır. Müzik icracıları da bölgeden bölgeye değişmektedir. Bazı bölgelerde katılımcılar tarafından icra edilirken (Urfa ve Dursunbey gibi) bazı bölgelerde sazende denilen (Çankırı gibi) profesyonel müzisyenler tarafından icra edilir.

Sözlü bir aktarım aracı olarak Anadolu erkek toplantıları müzik unsurunun yanında halk dansları, köy seyirlik oyunları, dramatik olmayan oyunlar; tekerleme, mani, bilmece gibi halk edebiyatının anonim ürünlerinin gelenekten günümüze aktarıldığı yerlerdir.

Sözlü gelenek içinde var olan Anadolu erkek toplantıları değişik zamanlarda ve yerlerde onu oluşturan metinler tarafından yeniden yaratılmışlardır. Birçok gösterim sanatında olduğu gibi katılımcıların konumu, kültürü, beklentileri, dünya görüşleri vb. sebepler bunları etkileyen faktörlerdir.

Kent kültürü ile beraber, Anadolu erkek toplantıları sosyal hayatı düzenleme görevini bırakarak belirgin bir halde eğlence işlevini yerine getirmeye başlamıştır. Bundaki temel faktörlerden birincisi kent yaşamı içerisindeki kuralların bu toplantılara sadece görsel ve işitsel öğelerini sunmaları için izin vermesi, ikinci temel sebep ise kitle iletişim araçlarının bu toplantıları eğlence unsuru olarak kullanmasıdır.

Bu noktada çalışmada ele alınan temel sorun Anadolu erkek toplantılarının bir eğlence kültürü olarak kent hayatının etkisi ile beraber nasıl bir değişim süreci içerisinde olduğunu incelemektir

Bu çalışmada eğlence kültürü ile ilişkili olarak Nebi Özdemir'in Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü adlı çalışması kullanılmıştır. Bunun yanında TFA, HBH, Ülkü, Folklor Postası, Milli Folklor gibi yayında veya yayından kalmış süreli yayınlar değişim sürecinin incelenmesinde kullanılmıştır. Son olarak toplantıların yapıldığı bölgelere gidilerek anket çalışması yapılmış, elde edilen veriler geçmiş dönem yapılan çalışmalarla karşılaştırılarak bir sonuca varılmaya çalışılmıştır.

Bu toplantıların Anadolu'da oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmış olması Çankırı, Akşehir ve Dursunbey ile sınırlandırılmasına gerçekleştirilenlerin seçilmesine neden olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANADOLU ERKEK TOPLANTILARININ TARİHİ GELİŞİM SÜRECİ

1.1. Geçmişte Anadolu Erkek Toplantıları

“Folklorun içerik ve şeklinde, önceki sosyo-ekonomik oluşumların, eski kültürlerin izlerinin varlığını inkâr edemeyiz. İnsan toplumunun ve faaliyetlerinin, insanlık kültürünün ve deneyimlerinin geçtiği şu veya bu süreçten etkilenmeyen yanı yoktur. Her olgunun tarihçisi, geçmişin farklı unsurlarını yenide ve çağdaş olanda tabii ve uygun bir biçimde değişmiş ve düzenlenmiş bir şekilde bulabilir.” (Sokolov 2009:20). Folklor ürünlerindeki bu değişimin sebebi onu yaşayanların kişisel çıkarları ve bütünsel olarak toplumun ihtiyaçlarından ötürüdür Bu değişimi hazırlayan etmenler nüfus artışı, teknolojik gelişmeler, çevresel, ekonomik faktörler, savaşlar, göçler gibi farklı formlarda karşımıza çıkabilir. Bir folklor ürünü olarak Anadolu erkek toplantıları da ayrı zamanlarda, çeşitli şekillerde çok türlü olgulardan etkilenmiş, bu olguların tespiti ve tahlili noktasında araştırmacılar çalışmalarında farklı görüşler sunmuşlardır.

Birçok folklor ürününü olduğu gibi Anadolu erkek toplantıları da ayrı parçaların birleşerek oluşturduğu bir sistemler bütünüdür ki, bu bütün, gelişim sürecinde birçok unsurdan etkilenmiştir.

Yapılan kaynak taramasından, Anadolu erkek toplantıları üzerine daha çok derleme niteliği taşıyan, oldukça fazla sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Bu sayının fazla olmasının sebebi ilk dönem derleyicilerin genellikle erkeklerden oluşması ve sosyo-kültürel yapının bir sonucu olarak ekseriyetle delikanlı toplantı ve eğlencelerini derlemeleridir(Özdemir 2005: 33). Derleme ve araştırmalarının tasnif edilerek verilmesi bu toplantıların gelişiminin takip ve tahlil edilmesine yardımcı olacaktır.

Tülay Er ‘Simav ilçesi yaren teşkilatı’ üzerine yaptığı çalışmasında, araştırmacıların ilgili çalışma ve derlemelerinde bu ve benzer toplantıları dört kaynağa dayandırma eğiliminde olduklarını belirtmiştir. Bunlar: “a: Ahi teşkilatının kalıntısı, b. İhtiyaçlardan doğan bir boş zaman faaliyeti, c. Geçmiş zamanlarda köylere baskın yapan eşkiya çetelerinden korunmak için oluşturulan birlikler ç: Orta Asya Kültürü’nün göçler yoluyla Anadolu’ya gelmiş uzantısı” (Er 1988:6-7) Bu noktada Er’in yapmış olduğu tasnif kullanılarak Halk Bilgisi Haberleri, Folklor Postası, Türk Folklor Araştırmaları ve konu ile ilgili diğer çeşitli kaynaklardaki tanımlamalar uygun başlıklar altında verilecektir.

1.1.1. Ahilikle İlgili Değerlendirmeler

Anadolu erkek toplantıları üzerine yapılan çalışmalarda görüldüğü kadarıyla genel kanının bu toplantıların, Ahilik’ten arta kalan merasimler olduğudur. Turhan Dağlı ‘sohbet ve gezekleri’ anlattığı yazısında erkek toplantılarının ahilik ile olan ilişkisini şu ifadeler ile dile getirmiştir

“Gezek ve sohbet umumiyetle kış toplantılarına verilen bir addır. Dursunbey kazasında da yaz ve kış yapılan eğlencelere ‘sohbet’ derler. Bu yazımızda biz çok dikkate şayan bulduğumuz ve eski ahiler teşkilatından arta kalmış sandığımız Dursunbey’deki sohbet âlemlerini anlatacağız... Dursunbey’de yapılan bu sohbet âlemleri ile Ahilerin teşkilatı arasındaki benzerlik ulusal göreneklerin halkın ruhunda ne kadar derin ve silinmez izler bıraktığını göstermeye elverir folklor ürünlerimizdir”(Dağlı 1935:213).

Bu konuda yine aynı görüşü paylaşan bir diğer araştırmacı Tahir Alangu’dur. Alangu Erol Şeker’in ‘Akşehir’de Sıra Yareni’ adlı yazısına şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“Erol Şeker’in bu yazısı Konya’nın yanı başında Mevlevi tarikatının fevkalade kuvvetli olduğu Akşehir’de Ahilerin durumunu, merak uyandırıcı bir sual olarak ortaya çıkartıyor. Akşehir mezarlığındaki mezar taşlarının içinde ahi mezar taşlarının mebzulen bulunması da Ahilikten kalan sohbet ve teşkilat bâkiyelerinin mevcudiyetini tarihi bakımdan destekliyor. Erol Şeker’in çalışması Ahilik’ten kalma esnaf ve sohbet teşkilatının yavaş yavaş silinmekte olan izlerini tespit etmek bakımından örnek olacak bir değerdedir.” (Şeker 1946:15).

Refik Halit Soykut 'Ahi Evran' adlı kitabının 'Yaren Sohbetleri' başlıklı kısmında farklı bir üslupla şu ifadelerle yer vermiştir:

"Medrese eğitimi iyi idi, Ama çırağı, kalfası ve de köylük yerin ziraatçısı buralara yeterince giremezlerdi ki!.. Kırılık yerlerde, küçük kentlerde ve hatta kış mevsimleri büyük şehirlerde dahi <Hoşnutlukla, istekle ve de düzenlice uygulanacak (Yaren Sohbetleri) Ahi Evran'nın yeni bir düzenlemesi oldu. Gençlik yaren sohbetlerinde böyle bir yöntem ile hiçbir surette başıboş bırakılmayacaktı. Hem sanat edinecek, hem ahlakını geliştirecek, hem ilim hem askerlik ya da yiğitlik öğrenecekti bu Yaren Sohbetleri ile..."(Soykut 1976:141-142).

Soykut bir diğer çalışması olan 'Esnaf Kimdir' adlı makalesinde:

"Zamanımızda ayrı bir eğitim kolu olan (yetişkinler eğitimi) ahilikte gayet düzenli uygulanmıştır. Meslek inceliklerini öğreten esnafa aynı zamanda toplum içindeki bütün hareketlerini ayarlayacak incelikleri de öğretmek gerekirdi. Bu öğretim daha ziyade (Yaren sohbetlerinde, başağalar ve yardımcıları) ile olurdu. Yaren sohbetlerinde sofrada adabından, misafirliğe gidip gelmelerden, hamamda yıkanmaya kadar akla gelebilecek her konu işlenirdi." (1978: 94) ifadelerine yer vermiştir.

Sadettin Kocatürk, Ahiliğin Anadolu'da kökleşip yayılmasının sonuçlarını açıkladığı çalışmasında:

"Türk esnaf ve sanatkârları aralarında sıkı işbirliği ve karşılıklı yardım ilişkilerini kurmuşlar ve iyi ahlak ilişkilerini halka yaymışlardır. Bunu ahiliğin bir yan kolu ve uzantısı olan 'Yaren teşkilatı' aracılığı ile köylere dek götürmüştür. Ahiliğin ve onun yan kuruluşu ve uzantısı olan yaren örgütünün sağladığı kolaylıkla, iki yüz yıldan çok bir süre Doğu Türk illerinden gelen Türkler, Anadolu'da yabancılik ve sıkıntı çekmeden rahatlıkla yerleşebilmişlerdir"(Kocatürk 1986:33).

demıştır.

Çağatay ahilik kültürünü incelediği çalışmasında İbn-i Battuta seyahatnamesinden yararlanarak Anadolu erkek toplantıları ile ahiliği şu cümlelerle bağdaştırmıştır:

"İbn-i Battuta ise XVI. Yüzyıl başlarında Anadolu'yu gezdiği ve 27 şehir ve kasabayı gördüğü sıralarda, bu teşkilata dâhil genç sanatkârların zaviyelerinde her akşam toplandıklarını, birlikte yemek yediklerini söylüyor. Bu durum bana, Anadolu köylerindeki konuk odalarında uygulanan durumu hatırlatıyor... Ahilikten kalma kurul kalıntılarından olduklarına şüphe olmayan

bu odalarda konuk ağırlama işi, gerçekten İbn-i Battuta'nın tasvir ettiği gibi oluyor.” (Çağatay 1989: 139).

Dursunbey baranaları üzerine çalışan Azat Kaya baranalar ve benzer toplantılar için:

“Adları değişik ama işlevleri ve işleyişleri benzerlik gösteren Anadolu'daki sohbet toplantıları ve Ahilik, birbirine çok benzemektedir. Bu nedenle sohbet toplantılarının ahiliğin devamı ya da “kopyası” olduğunu söylemek, sanırım yanlış olmaz.” (Kaya 1997:130-131)

ifadelerini kullanmıştır.

Mustafa Köksal, ‘Ahilik Kültürünün Dünü Bugünü’ adlı çalışmasında:

“...sistemik olarak birlik içerisinde haberleşmeyi birlik ve beraberliği güçlendirmek adına bilhassa kış aylarında düzenledikleri sosyal faaliyetlerin başında Yaren sohbetleri gelmektedir” (Köksal 2007:173)

diyerek toplantıların ahiliğin sosyal dayanışmayı sağlayan kolu olduğunu ifade etmiştir.

Ensar Aslan Urfa sıra geceleri üzerine yaptığı çalışmasında benzer ifadeleri kullanarak

“Asıl amacı yardımlaşma, dayanışma ve geleneksel kültür değerlerini yaşatarak gelecek nesillere aktarma olarak ortaya çıkan sıra gecelerinin bu yapısı, Osmanlı Ahilik teşkilatının bir tür devamı ve kalıntısı olduğu düşünülebilir” (Aslan 2010 yayınlanmamış sunum metni).

demıştır.

1.1.2. Bir Boş Zaman Değerlendirme Unsuru

Bir diğer görüş toplantıların boş zaman değerlendirme ya da ihtiyaçlardan doğan bir boş zaman faaliyeti olduğudur. Baranalar üzerine çalışan Mehmet Halit Bayrı ‘Dursunbey “kış sohbetleri” adlı yazısında sohbetleri anlatırken:

“ uzun kış gecelerinde hep bir arada hoş geçirmek için Dursunbey’de tertip olunan sohbetler” (Bayrı 1938:121).

ifadelerini kullanmıştır.

Senirkent'teki gezek âlemleri üzerine çalışan İsmail Nami Erbilek bu toplantılar için

“uzun kış gecelerini zevkle eğlencelerle geçirmek için yapılan toplantılara Senirkent'de gezek derler” (Erbilek 1941:287) .

demiştir.

Akif Koran Çankırı Ergenez Köyü'nde yaptığı derlemelerle ilgili verdiği bilgiler şöyledir:

“Yaren Çankırı'nın Ergenez köyündeki gençlik eğlencilerinin adıdır... Köy delikanlıları vakitlerini daha neşeli geçirmek, sade geçen hayatlarında ara sıra değişiklikler yapmak için aralarında 15-30 kadar delikanlıyı ayırarak Yaren adında bir teşkilat kurarlar” (Koran 1943:11).

Hayri Yalçın Gerede Sohbet Âlemlerini anlattığı yazısında:

“Bu âlemler hem tatlı bir eğlence vasıtası, hem de bir nevi geniş terbiye ve öğretim ocağı olarak görünüyor. Her delikanlı mahalli adetleri, musikiyi, oyunları bilmek o çevrenin yetiştirdiği âşıkların eserlerini tanımak zorundaydı.”(Yalçın 1945:8).

ifadelerini kullanmıştır.

Yine baranalar için Zeynep Dengi, gençlerin kendi aralarında dayanışmak ve eğlenmek için kurdukları birlik” (Dengi 1947: 31) olduğunu söylemiştir.

Ahmet Petekçi ‘Bozkırda Ferfene’ adlı çalışmasında ‘ferfene’yi tanımlarken;

“bozkır'da delikanlıların kış gecelerini hoş geçirmek için tertip ettikleri eğlencelerden biri de ferfenedir” (1959:2040).

diyerek bir boş zaman değerlendirme faaliyeti olduğunu ifade etmiştir.

Musa Küçükakça Akşehir Sıra Yarenleri üzerine yaptığı çalışmasında

“birleşilen nokta ise bu oyunların başlangıç tarihi bilinmemekle birlikte çiftçilerin, işçi ve esnafların eskiden zamanlarını iyi değerlendirmek, hoşça vakit geçirmek amacıyla bulup geliştirdikleridir”(Küçükakça 1978:11).

ifadelerine yer vermiştir.

Sadi Yaver Ataman Balıkesir üzerine yaptığı çalışmasında barana sohbetleri için şunları söylemiştir.

“Dursunbey yöresinde Barana denilen yaren toplantılarında yapılan musiki ve oyunlar son derece ilginçtir. Eskiden delikanlı çağına gelmiş olan gençlerin kahvelerde ve şurada burada vakit geçirmeleri ayıp sayılırdı. Çalışan gençler sinema gibi eğlence yerleri de olmadığı için boş zamanlarını değerlendirmek ve eğlenmek amacı ile sohbet toplantıları yaparlardı. Sohbet toplantıları efe ve yaren dernekleri, sıra âlemleri, arfana gibi toplantılar, yarenlik kardeşlik, arkadaşlık, dayanışması bakımında insancıl duyguları geliştiren birer eğitim ve dostluk ocakları idi” (Ataman, 1986:33).

diyerek toplantıların işlevsel özelliklerinden bahsetmiştir.

Baranalar üzerine çalışan bir diğer araştırmacı Murat Karabulutur. Karabulut bu toplantılar için

“eski çağlardan beri sosyal kültürel teşekküllerin bulunmadığı devirlerde gençlerin kahvelerde oturmaları ayıp sayılırmış. Bunu için o devirlerde akşama kadar tarlada dükkanda tezgahda çalışan gençler haftada bir olmak üzere bir evde toplanarak eğlenirler bu eğlencenin adına «sohbet » topluluğun adına da «Barana» derlermiş” (Karabulut, 1986:12).

demiştir.

1.1.3. Türkistan Kaynaklı Değerlendirmeler:

Anadolu erkek toplantılarının kaynağı üzerine bir diğer düşünce Türkistan kaynaklı bir kültürel mirasımız olduğu görüşüdür. Sadık Uzunoğlu Kütahya Gezek âlemlerini anlattığı yazısında:

“Atalarımızın Orta Asya’dan getirdikleri birçok milli görenekler arasında önemle konuşulabilecek kadar zengin konulardan birisi de gezek âlemleridir. Erkek ve kadınların ayrı ayrı yaptıkları kış gecelerindeki gezek âlemlerini musiki ile şenlendirir, tarihi sahneler yaşanır.”(Uzunoğlu, 1950:222).

demiştir.

Çankırı ili Şabanözü İlçesi’nin yaren teşkilatı üzerine çalışan Muzaffer Kutsal çalışmasında:

“ata mirası olan bu meclisin teşkili ve gerekse devamı tamamen kaidelerle tahditli olup, yarenlerin bu ananeye riayet etmesi mecburi olmakla beraber halkın da geleneğe göstermiş olduğu sadakat dolayısıyla bu usul nesilden nesile intikal etmiştir”(Kutsal 1961:2411-2412) .

ifadelerine yer vermiştir.

Tarımın Cenikoğlu Akşehir sıra yarenleri üzerine yaptığı çalışmasında “Orta-Asya Türk kökenli bir folklor geleneğimiz olan “Yaren” sohbet ve eğlenceleri, Anadolu’nun çeşitli yörelerinde olduğu gibi Akşehir’de de yaşamaya devam etmektedir.”(Cenikoğlu 1995:15)

diyerek eski bir türk geleneği olduğunu belirtmiştir.

Yine Çankırı Yareni üzerine çalışan bir diğer araştırmacı Mahmut Tezcan:

“Çankırı Yaren Teşkilatı geleneksel olarak Orta Asya kökenli olup, İslamiyet’in kabulü ile fütüvvet ve bunların Anadolu’daki devamı olan Ahiliğin bir parçası olarak günümüze kadar uygulanmış gelmiştir.” ,

Demiştir.

Daha çok Tarihi-Coğrafi Fin Yöntemi esaslı bu köken araştırmaları Anadolu erkek toplantıları için oldukça sığ kalmaktadır. Temelde Tarihi Coğrafi Fin Yöntemi’nin amacı, metin merkezli halk anlatılarının nerde ve ne zaman yaratıldığını ve onun temel ilk şeklinin ne olduğunu belirlemektir. Şunu söylemek gerekir ki; metin yalnız salt yazılı öğeler değildir. Metin sözel ve yazılı ortamda insan tarafından oluşturulmuş, ürünlerin tümüdür. Bu noktada toplantılara insan tarafından biçim ve anlam yüklenmesi onları kendisi için anlaşılır bir hale getirmesi ve bir bitmişlik tamamlanmışlık içerisinde olması bunları birer metin haline getirmiştir (Yıldırım 2000;37). Anadolu erkek toplantıları birçok metnin bir bileşkesidir. Bu metinler bileşkesi eş zamanlı ya da art zamanlı olarak birçok faktörden etkilenmiştir. Kültürün dinamik bir yapıya sahip olması ve bu yapının takip edilebilirliği, kökenleri noktasındaki düşünce farklılığının sebebi olarak görülebilir. İster bir boş zaman değerlendirme unsuru, ister herhangi bir kültür miras kalıntısı, her ne olursa olsun Anadolu erkek toplantıları devingen bir yapının günümüzdeki şeklidir. Bu noktada eski Türk kültüründe ve günümüz Türk topluluklarındaki benzer toplantılar, bu toplantıların devingenliğinin izlenmesi noktasında yardımcı olacağı kanaatindeyim.

1.2. Anadolu Erkek Toplantılarının Türk Dünyasındaki Uzantıları

Halk bilimi yazılı kaynaklarının en eskilerinden biri olan Divanü Lügati't-Türk'te Anadolu erkek toplantılarının benzerlerinden bahsedilmektedir. Eserde bildirilenlerden yola çıkarak XI. yüzyılda Türkler arasında, Anadolu erkek toplantılarına benzer iki örneğe rastlamaktayız. Bunlardan ilki 'suğdıç' denilen "kışın sıra ile dostlar arasında yapılan şölen, gezek ziyafeti(Atalay1998:455), diğeri 'sürçük' adı verilen "gece toplantısı müsamere"(Atalay1998:478) lerdir. Reşat Genç XI. yüzyılda Türkler'deki oyun ve eğlenceler üzerine yaptığı çalışmasında bu eğlenceler üzerine şu bilgileri vermektedir:

"Özellikle kış gecelerinde onların kendi aralarında hoşça vakit geçirmek için bir takım gelenekler yaşadıklarına şahit oluyoruz. Bu cümleden olarak onlar dost ve akrabalar arasında sıra ile yaptıkları şölenlere 'suğdıç' diyorlardı. XI. yüzyılda Türkler arasında daha değişik tarzda gece toplantıları da vardı. Bu müsamerelere 'sürçük' deniliyordu. Ancak bu müsamerelerde ne gibi oyun ve eğlence şekillerinin ortaya konduğunu bilemiyoruz." (Genç 1977:242).

Bu bilgilerden hareketle eski Türk kültüründe toplu olarak vakit geçirme ve eğlenmenin mevcudiyeti fark edilmektedir. Türk kültüründe akraba ziyaretine verilen önemin fazla oluşundan (Genç 1977: 242) ve Türk, Türkmen, Oğuz, Çiğil, Yağma, Kırgız boylarının dillerini öğrenerek (Atalay 1992: 5) eserini yazdığını belirten Kaşgarlı'nın, sözlerinden yola çıkarak söylenebilir ki, eserini derlediği coğrafyanın sosyo-kültürel olguları ve iklim özellikleri bu toplantıların varlığına sebep olmuş olabilir. Bilindiği üzere kültür birçok olgunun eşzamanlı ve artzamanlı meydana getirdiği bir yapılar bütünüdür. Bu olgular içerisinde iklimin ve coğrafi koşulların da önemli bir yeri vardır. Eserin derlendiği coğrafyanın iklimine bakıldığında coğrafi kuşağın etkisiyle 22 Aralık-21 Mart (Baykara 2007: 88) gibi uzun bir dönem kış mevsimidir. Böyle uzun bir dönem içerisinde insanların vakitlerini değerlendirmek amacı ile çeşitli eğlenceler düzenlemesi doğal bir sonuç olsa gerek. Genel bir kanı olmamakla beraber "Türkler mevsimi olan, yıllık ayrı iklim özellikleri olan yerlerde yaşamayı sevmişlerdir."(Baykara 2007:106), bu da onların her mevsim çeşitli amaçları olan farklı toplantılar meydana

getirmesini sağlamıştır. Baharın gelmesiyle beraber bütün Türk coğrafyasında kutlanan Hidrellez, Nevruz, Çiğdem gibi toplantılar, yine sonbaharla beraber yapılan bağ bozumu şenlikleri ve diğer koç-katım, saya (Davar yüzü), döl, yaz-gün dönümü, betnem, yılbaşı gibi toplantılar (Boratav 2003:275-285) bunlardan sadece birkaçıdır. Bu toplantılar ritüel kökenli toplantı ve eğlencelere benzemekle beraber belirli mevsimlerde kutlanması(Özdemir 2005: 54) bunun en belirgin örneğidir. Genç yazısının devamında şunları söyler:

“bu gibi müsamerelerde ne gibi oyun ve eğlence şekillerinin ortaya konduğunu bilemiyoruz. Gece toplantılarının eğlence unsurlarından biri de karşılıklı bilmece sormak olsa gerektir. Kaşgarlı'nın 'ol manğa söz tabuzdı' cümlesini 'o bana bilmece söyledi şeklinde izah edişinden bilmece'nin XI. yüzyıl Türk eğlenceleri arasında yer aldığını anlamak mümkün olmaktadır" (Genç, 1977: 242)

Görüldüğü üzere günümüz erkek toplantıları ile aynı eğlence unsurları eski Türk kültüründeki toplantılarda da mevcuttu. Bu eğlence unsurunun neden seçildiğini veya kullanıldığını söylemek oldukça güçtür, yalnız şunu belirtmek gerekir ki eğlenmek ve hoşça vakit geçirmek bu eğlence unsurunun sadece görünen işlevidir. Türk kültürü içindeki birçok halk eğlencesi açık ve gizli olmak üzere iki türlü işleve sahiptir(Özdemir 2007: 309). Eğlendirmek halk eğlencelerinin sadece açık ve temel işlevidir. İşlevi oluşturan çok çeşitli sayıda bağlam vardır. Her bir bağlam onun işlevini diğer bir ifade ile kullanım amacını etkiler (Çobanoğlu 1999:225-226). Bu noktada günümüz Anadolu erkek toplantıları ile eski Türk kültürü içerisindeki toplantıların eğlence unsurunu kıyaslamak veya bağlamlarını inceleyerek bakmak gerekir. Bu noktada bilmecenin fonksiyonel değişimi göz ardı edilmemeli, fakat Anadolu erkek toplantıları içerisindeki eğlence anlayışının eski Türk kültüründen beri mevcudiyeti de ortadadır.

Yine bir diğer benzer toplantı Uygur Türk toplulukları arasında yapılan 'Uygur Halk Meşrepleri'dir. Abdulşekür Turdi 'Halkın Sanat Okulu Uygur Halk Meşrepleri' adlı makalesinde meşrepler hakkında şu bilgileri verir:

“halk hayatında derin izler bırakarak halkın örf ve âdeti haline gelen bir folklor kolu da Uygur Halk Meşrepleridir. Meşrep türkü, müzik, halk dansları ve her çeşit halk oyunları ile halkın örf adetlerinin birleştiği bir çeşit eğlence şeklidir. Birkaç aile veya daha kalabalık toplulukların kendi aralarında nöbetleşerek yaptığı bu eğlenceye Uygur halkı severek katılır” (1982: 560)

Makalenin devamında meşreplerin devingenliği noktasında şu bilgiler dikkate değerdir.

“Uygur halk meşrepleri de tarihin akışı içerisinde gelişerek her devirde, o devrin hayat şartlarına cevap verecek nitelik kazanmıştır. Önceleri at yarışları ve buna benzer eğlenceler yapan Uygurlar, zamanla, bulunduğu ve yerleştiği bölgelere göre müzikli, şarkılı eğlenceler tertip etmeye başlamışlardır. İslam dininin getirdiği yeni nizam Uygur meşreplerinde de bazı büyük değişikliklere yol açtı. Kadın ve erkeklerin beraber oyun oynaması, içki içilmesi gibi, meşrebin can damarı olan öğeler yasaklandı. Dini kitaplar okunup bunu tartışmaları yapılır oldu. Fakat bu yeni değişme ile meşrep her bölgede ayrı biçim almaya başladı.” (Turdi 1982:563).

Bütün folklor ürünlerindeki geleneğe bağlılık ve bu geleneğin değişimi meşreplerde de mevcuttur. Görüldüğü üzere Uygurlardaki meşrep geleneği de katılımcıların ihtiyaçları doğrultusunda oluşmuş, bu ihtiyaçların farklılaşması ve katılan insan topluluğu ile uyum içinde olmak amacı ile değişimi onun sürekliliğini sağlamıştır (Yıldırım 1998: 68). Anadolu erkek toplantılarında olduğu gibi toplantıların çeşitlenmesi Uygur halk meşreplerinde de görülmektedir. Uygur halk meşrepleri : “Kaşgar’daki aynı meslekten olan kişilerin kendi aralarında sürdürdüğü ‘mevsim meşrepleri’ Kumul’un ‘Mildis’ ve ‘Kök’ meşrepleri, İli halkının kendi aralarında yaptığı kışlık ‘Sıra meşrepleri’(1982:563) gibi çeşitlenmeler göstermiştir. Yemek, mekân, zaman, inanç, sohbet, katılımcı gibi yapısal unsurların yanında vesile, kuruluş, işleyiş, ana etkinlik(Özdemir 2007:80) gibi olgulardan bir ya da birkaçı meşreplerin bölünmesinde ve de adlandırılmasında etkili olmuş olabilir. Anadolu’daki Erkek toplantılarının adlandırılmasındaki yemek (erfene, kaz âlemleri), mekân (oda sohbetler), zaman (Nevruz, Hıdrellez), sohbet(sohbet âlemleri) kuruluş ve işleyiş (Yaren meclisleri) gibi birçok faktörün etkili olması kendini meşreplerde de göstermiştir.

Benzer toplantılara, Müslüman olmayan Türk topluluklarında da rastlanmaktadır. Bunun en bariz örneğini Kırım Karaylarında görmekteyiz.

Bilindiği üzere Kırım Karayları Museviliğe oldukça benzer bir din kabul etmişlerdir. Benzer denmesinin sebebi benzer özellikler göstermesine rağmen çok farklı yanlarının da mevcudiyetidir. Konumuz Karaylar olmadığı için bu konuya değinilmeyecektir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta Müslüman olmayan Türk topluluklarında da benzer toplantıların mevcudiyetidir. Kırım Karaylarında bu toplantının adı ‘konuşmadır’ Erdoğan Altınkaynak konuşma üzerine yaptığı çalışmasında şu bilgileri verir:

“Bu toplantılarda atasözü, deyim, türkü, tapmaca, çın yarışmaları olur, müzik dans ve komik unsurlar toplantıyı değişik yönlerle tamamlar. Karay düğünlerinde ‘Erkekler Gecesi’nde de bu toplantı geçirilir. Bu gece damadın arkadaşları damadın evinde toplanır, sabaha kadar eğlenirlerdi. Düğün sonunda ‘Aslan Gecesi’ nde de bir toplantı yapılır, bu toplantıda kızlar gelinle ve damat erkeklerle ayrı ayrı sabaha kadar eğlenirlerdi... Yaren Kültürü içinde yer alan ‘Defol/ yıkıl git kahvesi ile uğurlanması geleneği Karay düğünlerinde karşımıza çıkmaktadır. Burada da gerdek gecesine girmeden önce gelen misafire ‘yıkıl git’ içkisi ikram edilir. İkisi arasında maksat birliği bulunup ikram unsuru bulunmaktadır.” (Altınkaynak 2004:62-63).

Araştırmacı bu toplantıların içeriğiyle ilgili olarak

“Sohbet esnasında oynanan oyunlar veya değişik yarışmalar veya adap dışı hareketler tıpkı yaren toplantılarındaki gibi cezalandırılır. Kırım Karayları ibadet yerlerinden çıkarken, tora (töre) adını verdikleri mihraba sırtını dönmezler. Bu da tıpkı yaren meclislerindeki gibidir. Geri geri gidilerek dışarı çıkarılır.” (Altınkaynak 2004:62-63)

Görüldüğü üzere farklı Türk topluluklarında benzer toplantılar mevcuttur. Aslında Anadolu erkek toplantılarının tarihsel gelişim köklerini Anadolu’da aramak oldukça sığ bir görüştür. Çok farklı coğrafyalardaki ve farklı dinlerdeki Türk topluluklarında da toplantıların mevcudiyeti bize bu toplantıların ritüel kökenli olduklarını düşündürmektedir. Şunu belirtmekte fayda var ki Anadolu erkek toplantıları çok saydam bir yapıya sahip olmalarından ötürü bulundukları bölgenin şartlarına çok çabuk uyum sağlamışlardır. Bu da farklı coğrafyalarda kültürel kökenleri aynı olan ama işleyişleri değişik birçok toplantıyı oluşturmuştur.

1.3. Günümüzde Anadolu Erkek Toplantıları

Anadolu erkek toplantıları geleneği, tarihsel arka planı ve kurumsal yapısı gereği geçmiş dönemlerde sosyal hayatı düzenleyen bir kurum olarak ortaya çıkmış ve devam etmiştir. Bu noktada birincil sözlü kültür ortamı ürünleri olarak Anadolu erkek toplantıları katılımcılarına toplum içinde dayanışmayı, yardımlaşmayı, sosyal normlar içindeki düzeni sağlamaya çalışırlar. Bu düzeni kendi içlerinde belirli şartlar altında oluşturdukları sözlü kanunlarla sağlarlar.

Yazılı kültürün ortaya çıkması ile beraber insanın sosyal hayatı içindeki birçok unsur insan yaşamının kurallarını ve kanunlarını değiştirmiştir. Bu değişim insan hayatındaki kural ve kanun ihtiyacının yasalar ve yönetmelikler tarafından karşılanmasını sağlamıştır. Birincil sözlü kültür ortamlarında oluşan kanunlar yavaş yavaş yerlerini yazılı kültür ortamıyla beraber kanun ve yasaların koyduğu kurallara bırakmıştır.

Bu süreç doğrultusunda Anadolu erkek toplantıları, sosyal kanun koyma ve düzen sağlama görevlerini yavaş yavaş devlete bırakmıştır. Böylelikle kanun ve nizam yapmaktan çok içerisinde barındırdığı folklorik unsurları korumaya çalışmıştır. Bu noktada üyeler için bu toplantılar daha çok bir boş zaman değerlendirme faaliyeti, bir eğlence unsuru olarak kullanılmaya başlanmıştır. Kent yaşamı içerisindeki kuralların bu toplantılara sadece görsel ve işitsel öğelerini sunmaları için izin vermesi, ikinci temel sebep ise kitle iletişim araçlarının bu toplantıları eğlence unsuru olarak kullanmasıdır.

Anadolu erkek toplantıları içerisindeki eğlence unsuruna salt eğlenmek amacı ile bakmamak gerekir. İnsan sosyal yaşamı içerisindeki birçok somut ve soyut unsurun sürekliliğinin eğlence ortamlarında yaşatılması Anadolu erkek toplantıları içindeki eğlenme ve eğlendirme işlevinin dikkat çekmesi için yeterlidir.

Küresel etki ile beraber eğlence anlayışındaki değişim Anadolu erkek toplantılarını da etkilemiştir. Toplantının içinde bulunan birçok yerel unsur, küreselleşme etkisinde kaybolmaktadır.

Bu noktada Anadolu erkek toplantıları kültürel ifadelerin bir çeşitliliği olarak görülen UNESCO, “Geleneksel Sohbet Toplantıları” adı altında 2010 Kasım ayında Somut olmayan kültürel miras listesine alınmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

ANADOLU ERKEK TOPLANTILARININ YAPISAL UNSURLARI

2.1. Adlandırma

Türkiye genelinde ait oldukları yöreye göre Anadolu erkek toplantılarına sıra gecesi, kürsübaşı sohbeti, barana sohbetleri, yâran sohbeti, gezek, cümbüş, keyif/kef, sıra yareni, oturmah, muhabbet, oda teşkilatı gibi çeşitli adlandırmalar yapılmıştır. Bu çeşitlenmede yemek, mekân zaman, inanç, katılımcı, sohbet gibi yapısal unsurların yanında vesile kuruluş, işleyiş ve ana etkinlik gibi unsurların mevcudiyeti etkili olmuştur (Özdemir 2005: 81).

Anadolu erkek toplantıları her ne kadar yapısal olarak Türk kültürünün bir ürünü olsa da, “yaren/yaran, barana/barhana, sohbet” gibi adlandırmalar Arap ve Fars kültürlerinden alınmıştır. İslam kültürü içerisinde, daha önceden Müslüman olan Fars ve Arap kültürleri Türk kültürünü etkilemiş “ümmeî kaynaşması noktasında” (Mengi 2003: 16) ödünçlemeler olmuştur. Böylece yaren/yaran, barana/barhana gibi benzer adlandırmalar bu kültürler alıntılanarak kullanılmıştır.

Kelime anlamı olarak Yaren/yaran ve barana/barhana *Büyük Türkçe Sözlük* ve Türkiye Türkçesi Ağızlar Sözlüğü’nde konu ile ilgili anlamları şunlardır.

Yaren/yaran: ;1.Dostlar,2.Bir amaç çevresinde toplanmış veya aynı amacı güttükleri için bir araya gelmiş olanların tümü

Yaren: Dostların oluşturduğu topluluk arkadaşlar; arkadaş;dost; ahabap

Barana/barhana: 1. Kafîle, küçük kervan, göç. 2. Göç eşyası, ev eşyası. 3. Toplantı, parti, fırka, dernek 4. Motor ve kayıkların yağmur ve güneşten korunması için yapılan üstü kapalı yer 5. Dağ evi

Yaren/yaran ve barana/barhana toplantıları üzerine yapılan çalışmalarda, bu adlandırmalar toplantılara üye olan kişilerin kararlaştırdıkları yer ve zamanlarda belirli aralıklarla yaptıkları toplantıların adı (Önal 1986:5; Şeker 1946:15, Yüzbaşıoğlu 1942:635, Koran 1943:11), bu teşkilata üye olan kişilerden her biri (Dengi 1947:31; Karabulut 1986:12, Bayrı 1938:121; Özdemir 2005:84) (Er 1987:148) ve toplantıların yapıldığı mekân (Kaya 1997:131; Dağlıoğlu 1935:212) olmak üzere üç anlamda kullanılmıştır. Zaman içerisinde anlam genişlemesi yolu ile yaren/yaren ve barhana/barana kavramları günümüzde her üç unsur için kullanılır olmuştur.

Yaren ve barana kullanımları (özellikle yaren/yaren kelimesi) toplantıların yerel kimlik oluşturmak ve bir aidiyetlik kazandırmak için Çankırı yaren toplantısı, Dursunbey baranaları, Akşehir sıra yareni gibi icra edildiği bölgenin ismi ile anılmaktadır. Bu ayrıca katılımcılar tarafından toplantının içselleştirilmesini de sağlamıştır.

Aynı bölge içerisinde farklı katılımcılar tarafından icra edilen toplantılar katılımcılar, ya da teşebbüs eden kişi tarafından belirlenen isim ile anılmaktadır. Bazen de Çankırı yaren geleneğinde olduğu gibi yapıldığı dönem belirtilerek alt bir adlandırma yapılmaktadır.

Gurup hangi ismi münasip görürse o ismi alır. Arkadaşlar ahabplar hangisini münasip görürse mesela bizimki “Cihan Baranası”ydı, sonra “Emsal Baranası” oldu. Bir de barana başkanları çok güçlüdürler. Barana başkanı dirayetlidir. Zaten barana başkanlarının her dediği ana yasadır. Hiç kimsenin reddetme şansı yoktur. En sert olanları, en güçlü olanları baranalara kendi isimleri ile anılırlar, o barana, kurdukları barana kendi isimleriyle anılırlar. Mesela “Kara bayram Baranası”, “Tabak Yusuf Baranası”, “Kefkefin Baranası” (k.k. Halil Erkek).

Bizde bir adlandırma yok sadedec o sene hangi sen ise onun adı verilir mesela iki bin on, iki bin on bir yarenin veya doksan beş, doksan altı yareni gibi (k.k. Nejdet Tunçkafa)

Bazı araştırmalarda bu toplantılar “sohbet” kavramıyla beraber kullanılarak, “sohbet yareni, yaren sohbeti (Tezcan 1989:1; Önal 1986:5;) “sohbet baranası” (Dengi 1947:35) veya “barana sohbeti” (Kaya 1997:128; Karabulut 1986:12)” gibi adlandırmalar ile tanımlanmışlardır. Bu adlandırma,

Anadolu erkek toplantılarının iki önemli yapısal unsuru olan “hareket” ve “sohbet” ten ileri gelmektedir. Toplantılarda bu iki öğeyi içeren yapısal faktörler ardıl olarak birbirlerini takip ederler, “hareketi bittiği yerde sohbet, sohbetin bittiği yerde hareket başlar” (Özdemir 2005:150). Yapılan ana eylemin sohbet olması ve bu ana eylemin katılımcı, yer, zaman gibi yapısal unsurlarla beraber kullanılması, sohbet ana etkinliğinin kim tarafından ve neden ve nerde yapıldığının belirginleştirilmesi amacıyla ileri gelmektedir.

Bu ve benzer toplantıların bulunduğu sözlü kültürlerde sohbet yalnız bir iletişim biçimi değil, aynı zamanda bir denetleme ve bellekte tutma işlevi görür. Daha açık bir ifade ile sohbet ortamlarında kişi uzun ve karmaşık olay veya olaylar zincirini hafızasına atmak için çetele tutmak veya nesneleri dikkatle dizmek gibi yardımcı unsurları kullanamaz. Bunu yerine ortamdaki diğer insanlardan yararlanarak, fikir alışverişinde bulunur (Ong, 2007: 49). Böylece birey farklı bağlamlarda öğrendiği bilgilerin geleneksel eğitimin sürdürüldüğü bu kurumlarda, tekrarını ve kaybolmamasını sağlar.

Sohbet ortamlarında birey ayrıca sosyalleşmenin bir unsuru olarak mücadele içindedir. Bunu atasözleri ve deyimler gibi halk edebiyatı ürünleri ile yapar. Bu ürünler ile birey söylenen söze karşılık daha ince bir söz ile karşılık vermeye çalışır, böylece bu toplantılar interaktif bir şekilde gerçekleşir.

Anadolu erkek toplantılarının adlandırılmasında eğlencenin işleyişi de esas alınmıştır (Özdemir 2005: 83). Akşehir Sıra Yareni eğlenceyi düzenleme görevini her bir katılımcı sırayla üzerine almasından dolayı (Küçükakça1978:15) bu ismi almıştır. Bazen “Sıra yareni” adlandırması toplantının yapıldığı yere bağlantılı olarak “meydan” kelimesi ile beraber kullanılmıştır. Tarıman Cenikoğlu Akşehir Sıra Yarenleri adlı çalışmasın da bu durumu şu şekilde açıklar.

Yarenlik gösterileri genellikle eski mimari tarzda inşa edilmiş evlerin dikdörtgen biçimindeki geniş mekânı olan hanayda / meydanda yapıldığından; kaynak şahıslarımız zaman zaman “Nasrettin Hoca Sıra Yarenleri yerine” bazen “Nasrettin Hoca Meydan Sırası Yarenleri” deyimini kullandıklarını gördük (Cenikoğlu 1998: 61)

Anadolu erkek toplantılarının adlandırılmasın da “yaren ve barana” adlandırmasının bir alt kümesi olarak, “yemekli olup olmaması, yenilen içilen madde, yenilen ve içilen maddenin karşılanması gibi unsurlar göz önünde tutularak” (Özdemir 2005: 83) “ıslak, kuru, erfaneli, erfenesiz, elefemeli, elfemesiz ” gibi adlandırmalar da yapılmıştır. Anadolu erkek toplantılarındaki böyle bir alt adlandırma olmasındaki temel faktör ekonomik etmenlerdir. Balıkesir Dursunbey’deki Barana toplantılarında kaynak kişiler bu durumu şu şekilde aktarmışlardır:

Mesela yüz bin lira masraf yaptınız, yirmi kişiye bölersiniz, beş bin liraya sohbetin sonunda en son artık “tencere dibin kara ev sahibi elefeme kaç para?” diye başkan sorar. Zaten o önceden hazırlıklıdır. Kağıtta yazılıdır. Kağıdı götürür, başkana verir, bakar. O da çavuşa teslim eder. Çavuş herkesten o şeyi toplar. Bu “elefeme”dir. Dediğiniz gibi bir de her hafta sonu sohbet yapılan ev sahibi masrafı karşılar. O öyle devam eder. Yani eskiden öyleymiş. Bu ikinci söylediğim gibi ama biz “elefeme” kısmına denk geldik. Ama barana şartları işleyişi asla değişmedi. Sadece ücret ödeme “elefeme” oldu o kadar. (k.k. Halil Erkek)

Küreselleşme ile birlikte yaşanan ulusal ekonomide, kültür ve telekomünikasyon alanındaki değişim ve gelişimler Anadolu erkek toplantılarını da etkilemiştir. Bireylerin günlük hayat içerisindeki rollerinin fazlaşması kendilerine ayırdıkları zamanın azalmasına neden olmuş bu durum üyesi/katılımcı oldukları bu ve benzer gruplardaki rollerinin sivil toplum kuruluşları aracılığı ile devam etmesini sağlamıştır. Bu değişimin en belirgin göstergesine de Anadolu erkek toplantılarının adlandırılmasında rastlanmaktadır. Balıkesir Dursunbey’deki Barana toplantıları “Dursunbey Folklor Araştırma-Eğitim ve Turizm Derneği” (DUFAD) tarafından icra edilmektedir. Bir diğer örnek ise Çankırı’ da Yaren geleneğini “Ahi Yaren Meclisi Gençlik Eğitim Kültür ve Dayanışma Derneği” ile “Yaren Kültürünü Yaşatma Derneği” adlı iki ayrı sivil toplum kuruluşu devam ettirmektedir. Barana ve Yaren geleneklerini yaşatan bu sivil toplum örgütü, geleneği tanıtmak ya da diğer vesilelerle gittikleri bölgelere kurdukları sivil toplum örgütünün adı ile yaren toplantılarını icra etmektedirler.

Bu durumun bir benzeri olarak ekonomik sebeplerden ötürü bazı Anadolu erkek toplantıları destekleyiciler aracılığı ile devam etmektedir. Bu durum da bu geleneğin destekleyicilerin adı ile anılmasını sağlamıştır. Akşehir sıra yareni geleneği Akşehir Belediyesi çatısı altında bu geleneği sürdürmeye çalışmaktadır. Kaynak kişiler, geleneğin icrası vasıtasıyla gittikleri yerlerde kendilerini “Akşehir Belediyesi Nasrettin Hoca Sıra Yareni” olarak tanıttıklarını belirtmişlerdir.

Anadolu erkek toplantıları, farklı birçok yapısal özelliği ve işleyiş özelliğini içinde barındırması sebebi ile çok çeşitli isimlendirmelerle kullanılmış, araştırmalarda yer almıştır. Benzer toplantıların farklı adlarda anılmasındaki temel faktör ise katılımcıların belirginleştirmek istediği yapısal unsurun çeşitlenmesinden ileri gelmektedir.

2.2. Zaman ve Süre

Birçok folklor ürününde olduğu gibi Anadolu erkek toplantılarının oluşumunda zaman önemli bir etkidir. Bu oluşumun algılanması, kabul görmesi ve yaşatılması; ekolojik, doğal, dinsel, ekonomik etkenler, toplumsal ve toplumlar arası olaylar gibi birçok faktörün etkisiyle, zaman içindeki sabit noktalara yerleştirilmesi ile gerçekleşir (Erginer 1984:6). Bu noktada Anadolu erkek toplantılarının düzenlenme zamanını ve süresini belirlemede yukarıda belirttiğimiz faktörlerden en etkilisi ekolojik etkenlerdir.

Gülbüz Erginer Uşak halk takvimi üzerine yaptığı çalışmasında ekolojik etkenleri insanın yaşadığı doğal ortamla ilişkilendirerek coğrafi etkenler ve iklim koşulları- mevsimler olmak üzere iki alt başlıkta incelemiştir (Erginer 1984: 23). Bu noktada Anadolu erkek toplantılarının zamanlaması da mevsimsel bir etki ile gerçekleşmiştir. Anadolu erkek toplantıları üzerine yapılan çalışmalarda bu toplantıları kış aylarında çeşitli vesilelerle olmakla beraber daha çok sosyal hayatın sınırlanmasından ötürü düzenlenen eğlence

amaçlı organizasyonlar olarak tanımlamışlardır (Petekçi 1959: 2040; Koran 1943: 11; Kutsal 1961: 2411; Önal 1986: 6; Şeker 1946: 15; Dengi 1947: 31). Kaynak kişiler de benzer ifadeler kullanarak barana ve yaran toplantılarının ekonomik faaliyetlerin azaldığı tarıma dayalı ürün hasatlarının sona erdiği bir sonraki ekim-dikim faaliyetlerine kadar toplumun dinlenmeye çekildiği bir dönemde düzenlenmekte olduğunu belirtmişlerdir. Diğer bir ifade ile toplumsal yapıyı belirleyen ekonomik uğraş, toplumda ağırlıklı üretim ögesi (Özdemir 2005: 89) Anadolu erkek toplantılarının zamanın belirlenmesini sağlamıştır.

Nebi Özdemir Türk eğlence kültürü üzerine yaptığı çalışmasında Türk eğlence sistemini oluşturan öğeleri “zamanı ve süresi belli olan eğlenceler” ve “zamanı ve süresi belli olmayan eğlenceler” olmak üzere iki grupta incelemiştir. Anadolu erkek toplantılarının düzenlenme zamanının katılımcıların uzlaşmaları ve herhangi bir katılımcının meydana getirdiği bir teşebbüsten ötürü ortaya çıkması, bu toplantıların zamanı ve süresi belli olmayan eğlenceler olduğunu göstermektedir. Şunu belirtmekte fayda var ki; Anadolu erkek toplantıları genel itibarıyla Ekim ve Nisan ayları arasında meydana gelmekle beraber yukarıda da belirtildiği gibi katılımcılardan herhangi birinin teşebbüsü ile meydana gelmesi bu tür toplantıların zamanının belirsiz olmasına neden olmuştur.

Anadolu erkek toplantılarında süre eğlenenlerin durumuna ve niteliklerine göre değişmekle beraber genel itibarla kaynak kişiler toplantıların akşam ezanının okunması ile toplanıp gece yarısını geçinceye kadar devam ettiklerini belirtmişlerdir. Bu noktada toplantıların geç saatlere kadar sürmesi, gün olarak cuma veya cumartesi akşamlarının tercih edilmesine neden olmuştur. Kaynak kişiler bunu şu şekilde aktarmışlardır:

Eskiden perşembeleri olurmuş ama bazı arkadaşları mesailer olması bu değiştirdi. Eskiden perşembe olması eski tatillerin cuma olmasının olabilir diye düşünüyorum (k.k. Nejdettunçkafa)

Günümüz eğlence anlayışı içerisinde eğlenmenin zamanının ve yerinin belli olmaması Anadolu erkek toplantılarını etkilemiştir. Ayrıca bu toplantıları icra edenlerin yavaş yavaş profesyonelleşmesi ile bu toplantılar belli talepler ile de düzenlenmeye başlamıştır. Akşehir sıra yarenindeki kaynak kişilerin belirttiği şu cümleler bu durumu açıklar niteliktedir. Toplantıların zaman ve süresinin izleyicilerin istek ve durumuna göre düzenlenmesini sağlamıştır Bu konuda Akşehir sıra yareni kaynak kişileri şu ifadeleri kullanmıştır.

Biz istenilen hemen toplanırız şimdi desinler şimdi toplanırız mesele yurt dışından bir misafir geldi deyeli hem bir saat içinde bütün yarenler toplanır hemen özel gösterimiz yaparız. (k.k. Mustafa Şimşir)

2.3. Mekân

Anadolu erkek toplantılarında mekân, salt toplantının düzenlendiği fizikî ortam olmaktan çok kültürel bir anlamlar bütünüdür. Mekânın çevresindeki bütün öge ve nesneler, toplumsal bellekte yer etmiş normlarla düzenlenir böylece zaman vasıtasıyla kişi ve nesnelere verilmiş değerler, yapılmış kabuller, ortaklaşmış duygular, kolektif çağrışım ve etkilenmeler (Gür 2000: 62) mekân içerisinde, tekrar şekillenerek ortaya çıkar. Bu şekillenme Anadolu erkek toplantıları içerisinde mekânın “anlam” ve “işlev” olarak iki türlü şekillenmesini sağlamıştır.

Anadolu erkek toplantıları genel olarak köy odası, varlıklı kimselere ait konaklar, geniş odalı veya hayatlı evler gibi geniş, kapalı mekânlarda gerçekleşmektedir. Hacışeyhoğlu Hasan Üçok, Çankırı yârân geleneğinin yârân toplanma odalarını şu şekilde anlatmıştır:

“Eğer başağalardan herhangisinin veyahut yârândan birisinin selamlığı varsa orası mekân (kulüp) ittihaz olunur. Gece gündüz orada toplanırdı. Selamlıkları yoksa, ya medrese odalarının birisinin yahut bir kahvehanenin bir odası onlara tahsis edilir, orada toplanırlardı. Çünkü hariçten kimse sık sık aralarına giremezdi” (2002:118).

Anadolu erkek toplantılarında mekânın ayrı bir yer olarak belirlenmesindeki en büyük amaç mahremiyet ve gizliliğidir. Mahremiyet genel anlamda kişinin veya topluluğun diğer insanlar ile olan ilişkisini ve etkileşiminin kontrolünü elinde bulundurma isteğidir. Bu noktada toplantıların gizli olması ve katılımcılar ve istenilen kişilerin dışında toplantılara giriş ve çıkışı engellemek, kontrolün yalnız toplantı üyelerine ait olmasını sağlamak amacı ile ayrı müstakil bir mekân tercih edilmektedir. Bu noktaya örnek olarak Dursunbey baranaları üzerine çalışan Azat Kaya şunları söylemiştir.

“Oyun sırasında hiçbir konuk içeri giremeyeceği gibi kimse de dışarı çıkamaz. Ara verildikten sonra başka baranalardan ziyaret amacıyla gelen varsa içeri alınır.”(1997:138)

2.3.1. Etkinlik ve Mekânın Bölümlenmesi

Etkinlik ve mekânın bölümlenmesi arasında sıkı bir bağ vardır. Bu noktada etkinliğin tanımı, etkinliğin nerede ve nasıl yapıldığı, söz konusu etkinliğe bağlı olarak diğer etkinliklerin neler olduğu, etkinliğin anlamı ve simgesel yanları mekânın bölümlenmesindeki öğelerdir. Anadolu erkek toplantılarında etkinlikler doğrultusunda aynı mekân içerisinde dört ayrı bölüm kullanılır. Çankırı yaren toplantılarında ocak yakılacak mekânlarda tuvalet, mutfak ve yaren odası dışında bir de misafirlerin oturacağı bir oda bulunması zorunludur (Absarıoğlu 2009: 7). Biyolojik etkinliklere bağlı olarak tuvalet ve mutfak toplantının yapılacağı yerde bulunur. Mekân içerisindeki tuvalet ve mutfak toplantılar içindeki içe dönük mekânlardır. Bu mekânlar daha açık bir ifade ile toplantı için “kulis” yani hazırlık mekânlarıdır. Bu noktada mutfak yenilen ve içilen malzemelerin hazırlandığı sunum aşamasına getirildiği, toplandığı ve temizlendiği yerdir. Yarenler dışındaki kişiler tarafından görülmesi hoş karşılanmaz. Çünkü yaren düzen ve intizam evidir. Tuvalet doğal biyolojik bir etkinlik olan boşaltım etkinliğini gidermek amacı ile yapılmıştır. Ayrıca toplantının geç saatlere kadar sürmesinden

ötürü ve yarene dışardan ve içerden girilmesini engellemek amacı ile toplantı yapılan mekânda bulunması zorunlu görülmüştür. Burada dikkat edilmesi gereken nokta misafirlerin yaren başlamadan önce tutulması gereken bir yerin zorunlu olarak bulunmasıdır.

Anadolu erkek toplantılarında mekânın bu ürünlerin üretildiği yerler olması açısından önemi açıktır. Bu noktada kent kültürü, teknolojik gelişmeler ve küreselleşme gibi olgular halk bilgisi ürünlerinin üretildiği yerlerin değişmesini ve çeşitlenmesini sağlamıştır. Bu noktada bugün itibarı ile yerel otoritelerin belirlediği yerlerde gerçekleştirilen Anadolu erkek toplantıları doğal bir sürecin içindedir. Bu süreç içinde bir folklor ürünü olarak bu toplantıların mekânları toplantıların yaşatılması ve kent kültürü içinde kaybolmasını engellemek açısından mekânın gücüne baş vurmak en etkili yöntemlerden biridir. Bugün kentli insanın toplantının yapıldığı zaman boyunca bu toplantılara giderek alkış tutması, oyunlara katılması mekânın benzer ürünlerin korunmasında ne kadar işlevsel olduğunu göstermiştir.

2.4. Eğlence

2.4.1. Hazırlık

Bütün Anadolu erkek toplantılarında hazırlık mevcut olup, toplantılardaki bu aşama belirli bir program dâhilinde ve daha önce yapılan bir örneğe uygun olması amacı ile bir ön çalışma veya yapılacak etkinliğin karara bağlanacağı aşamadır. Anadolu erkek toplantıları içerisindeki hazırlık aşaması toplantılarla belirlenir. Hazırlık aşamasındaki bu toplantıları iki başlık altında toplamak daha uygundur. Bunlardan ilki genel gidişatın daha açık bir ifade ile mekânın zamanın, sürenin, katılımcıların ve yöneticilerin, yiyecek ve içeceklerin, belirlendiği ve toplantılar başlamadan önce yapılan “ilk toplantı” da denilen hazırlık aşaması, diğeri ise eğlendiricilerin (oynanacak oyunlar, icra edilecek müzik ve danslar) ve misafir olarak katılacakların belirlendiği

genellikle toplantının yapılacağı günün bir ya da iki gün öncesinde yapılan toplantılardır.

Anadolu erkek toplantılarında yapılan ilk toplantı aslında bir öneri toplantısıdır. Kaynak kişiler bunu şu şekilde aktarmışlardır.

Üç beş arkadaş ya bu sene ne yapacağız gibi artık işler hafifleyince kendi aralarında konuşurlarken berber dükkânında olur, bir kahvede olur, bir bakkalın dükkânında olur, yani şey olur veyahut bir ayakkabıcının dükkânında konuşulur. Üç beş arkadaş bir araya gelirler. Derler ki işte efendim sohbeti ne yapalım bir baran kursak, pekâlâ kuralım. Kimleri alalım isimler meydana yavaş yavaş çıkmaya başlar. (k.k. Halil Erkek)

Belli yaş ve meslek gurubundaki arkadaşlar bir ayara gelerek bu sene yenecek yaren için sözleşirler. Ve kendi yaş guruplarında 25 arkadaşı tamamlayınca kurarlar (k.k. Orhan Özkan)

Barana sohbetlerinde sohbet kurulmasını teklif edenlerden biri kendi evinde bir yemek verir. Bu yemeğe baranaya katılması düşünülen kişiler çağırılır, daha sonra toplantının yapılacağı yere götürülür. Burada yemin edilir ve baranayı yönetecek kişiler belirlenir. (Fedakâr 2011:24)

Hazırlık aşamasında bazen bölge içinde diğer toplantılardan ayırmak amacı ile farklı isimler verilir. Akşehir sıra yareninde yapılan ilk toplantıya “ocakbaşı” denir. Ocakbaşı toplantısında yareni yönetecek dört yönetici seçilir. Yine hazırlık toplantısında sohbet, oyun ve eğlencelerin başlangıç ve bitiş tarihleri, çalgıcıları tutulması, aidatların tespiti, prova günlerinin tespiti karara bağlanan konulardandır (Cenikoğlu 1998:64)

Hazırlık aşamalarında diğer ifade ile ilk toplantıda tespit edilen öğelerden biri de yiyecek ve içeceklerin belirlenmesidir. Burada belirlenen yiyecekler ve içeceklerin dışına çıkılmamasına özen gösterilir. Bunun en önemli sebebi yarenler arasındaki eşitliğin sağlanmasıdır. Kaynak kişiler bunu şu sözler ile ifade etmişlerdir.

Toplantılar başlamadan önce ilk toplantıda yapılacak yemekler belirlenir. Böylece kimse kafasına göre yemek yapamaz, yaparsa erkân edilir. yani cezalandırılır.(k.k. Orhan Özkan)

Çankırı yaren geleneği içinde hazırlık aşaması olarak yapılan ve Çarşamba akşam ve geceleri toplanılan bir toplantı vardır. Çarşamba günü toplantılarını kaynak kişiler şu şekilde anlatmaktadırlar:

“Buna zigara gecesi ya da çağra gecesi deriz. Burda bütün yarenler toplanır, sohbet eder sigara içerler. Böyle yapsak da yine de asıl kurallara uyulması zorunludur. Yine büyük başağa gelince ayağa kalkılır, saygıda kusur edilmez. Bu bir hazırlık ocağıdır. Cumartesi günleri yapılacak oyunlar, belirlenir, yarene yeni girenlere nasıl davranmaları gerektiği öğretilir (k.k. Necdet Tunçkafa).

Yine benzer durum sıra yarenlerinde de söz konusudur.

“Bize bir gün önceden misafir gelmeden haber verirler, sonra ona göre biz hazırlık yaparız mesela geçenlerde hemşireler çağardı biz de gittik oynadık mesela o gösteriden önce hemşireler çağırdığı için doktor oyunu prova ettik onu oynamaya karar verdik” (k.k. Ali Abikoğlu).

Anlaşılabacağı üzere Anadolu erkek toplantıları hazırlık aşamaları genel itibarla mekânın zamanın ve sürenin katılımcıların ya da davetlilerin, icra edilecek olan programın nasıl süreceği üzerine yapılmaktadır. Bu noktada hazırlık aşamaları aslında bu toplantılar içerisinde sıkı hiyerarşik disiplinin bir gereğidir. Bununla beraber bütün gösterimsel olgularda olduğu gibi prova gereği kendini bir gösterimsel icra olarak Anadolu erkek toplantılarında da hazırlık aşamasını meydana getirmiştir.

2.4.2. Kurallar

Bütün gösterimsel faaliyetlerde olduğu Anadolu erkek toplantılarında da kurallar toplantı içerisindeki düzenin oluşturulmasını ve toplantıların sürdürülmesini ayrıca belirli bir amaç doğrultusunda hareket edilmesini sağlamak amacı ile katılımcılar tarafından daha önceki deneyimler esas

alınarak meydana getirilmiştir.

Anadolu erkek toplantı geleneği birincil sözlü kültür ortamı olması sebebi ile kurallar genel itibarla bellekte yaşatılmaktadır. Ayrıca bu kurallar damıtılma/kalıplaşma/ sözlü tekrar-özün/çatının saklanması hatırlamayı kolaylaştırması gibi sebeplerden ötürü kısa ve özdür (Özdemir 2005: 121).

Anadolu erkek toplantı geleneği içerisinde kurallara uymamanın cezası birincil sözlü kültür ortamının gereği olarak söz konusu toplantıdan uzaklaşmaktır.

Anadolu erkek toplantılarında herkes tarafından bilinen “açık kuralların” dışında bir de “gizli kurallar” mevcuttur. Bu gizli kurallar verilen (erkek olmak, reşit olmak), alınan (esnaf olmak ya da esnaf bağlantılı olmak, katılımcılardan birinin referansını bulundurmak) biyolojik özellikler (belli bir yaşta olmak, sağlıklı olmak), ve katılımcının toplum yapısı içerisinde işgal ettiği yer diğer bir ifade ile statü ile ilintilidir. Anadolu erkek toplantıları içerisinde statü baskın bir belirleyicidir.

Bu çalışma içerisinde incelenmekte olan Çankırı yaren toplantıları Barana toplantıları ve sıra yarenlerinde katılımcılar tarafından seçilen başağalar, barana başları ve kâhya beyleri toplantı içerisindeki en statülü katılımcılardır. Bu statü genel itibarla yaş ya da maddi durum ile ilintilidir. Çankırı yaren geleneğini anlatan Orhan Özkan ve barana geleneğini anlatan Halil erkek bunu şu şekilde aktarmışlardır.

“İlk toplantıda “barana başı” veya “barana başkanı, başkan yardımcısı ve çavuş gibi yöneticiler seçilir. Seçim bütün üyelerin katılımıyla ve genellikle herhangi bir itiraza mahal bırakmayacak şekilde topluluk tarafında sevilen, sayılan ve sözü dinlenen bir kişi başkan olarak seçilir”(k.k. Halil Erkek).

“Yarendekiler kendi yaş gruplarından yirmi beş kişiyi tamamlayınca bir büyük başağa bir küçük başağa ve bir yaran reisi seçerler büyük başağa hali vakti yerinde idareciliği üstün seviyede yaşya yaranın hemen hemen en büyüğüdür ve yarenin en büyük idarecisidir. Küçükbaşağa ise büyük başağadan sonraki en yetkili kişidir. Barana başının sözü son sözdür o ne derse o olur”(k.k.Orhan Özkan).

Anadolu erkek toplantılarında şifahi olarak belirlenen bir kural ise toplantının yapılacağı zaman ve mekândır. Barana toplantıları yazlık işlerin bittiği, mevsim olarak harman ve hasat işlerinin tamamlandığı eylül ayı sonunda veya ekim ayı başlarında başlayıp mayıs ayında sona erer. Bununla beraber toplantının hangi günlerde ve ne zaman yapılacağı katılımcıların ortak kararı ile belirlenir. Çankırı yaran geleneğinde de yine aynı şekilde haftanın bir günü çay ocağı bu genelde çarşamba akşam ve geceleri bir gün de asıl ocak cumartesiye pazara bağlayan akşam ve gecedir. Mekân olarak müstakil evlerin azalması yarenin ya da baranın icra edilecek olan mekanın önceden kararlaştırılarak kiralanmasına neden olmuştur.

“Ocak yakılacak evler önceleri Çankırı’da sayısı hayli fazla ola özel yapılmış evlerde yapılırdı. Ocak yakacak yaranlardan birinin evinin bu şekilde özel yapılmış olması yeterli olurmuş. Eğer kendilerine ait böyle bir ev yoksa eş dost ve arkadaşlarından birinin evine de ocak yakarlarmış. Ancak şimdi böyle evler olmadığından özel büyük salonlar senelik kiralanarak yapılıyor. Bu salonlar ilk toplantıda belirleniyor ve ortak masraftan karşılanıyor. (k.k. Nejdet Tunçkafa).

Anadolu erkek toplantıları içerisinde incelenmesi gereken bir diğer kurallar bütünü toplantının kuruluşu ve işleyişi ile ilgilidir. Bu kurallar geleneğin aslında kendisidir. Bu “geleneksel bilgeleri ve bu bilgelere sahip ya da sahip olduğu kabul edilen veya inanılan icracılarının direktifleri doğrultusunda gerçekleştirilir” (Özdemir 2005:124). Ayrıca bu kurallar bir folklor ürünü olarak Anadolu erkek toplantılarının geleneğe uygun bir biçimde kalıplar ve anlatımlar oluşturmasını sağlar. Böylece Anadolu erkek toplantılarının çatısı meydana gelmiş olur. Anadolu erkek toplantılarının Türk coğrafyası içerisinde sayısız eş ve benzer metinleri meydana gelse bile temel iskeletin aynı olması, onların kendilerine mahsus kalıpları ile tanınmalarını sağlamaktadır. Bu cümlelerden yola çıkarak Anadolu erkek toplantıları içerisindeki kuruluş ve işleyiş ile ilgili kuralları kaynak kişiler benzer şekillerde aktarmışlardır.

“Bizim kurallamız vardır. Barana yönetimi, çalgıcılar yapılması gerekenler girecek kişilerin ahlaklı olması alınan kararların dışarı sızdırılmaması. Sohbetin yapılacağı konağa yaklaşıncı çalgılar çuvallardan çıkartılır, ve

sabahtan kavuştum ben bir güzele adlı türkü söylenir. Sohbetin yapılacağı odada bir köşeye barana başkanı biri köşeye yardımcısı oturur. Sonra sıra ile türüler mahalli oyunlar orta oyunu oynanır. Sonra yemek yenir ve herkes dağılır” (k.k. Halil Erkek).

“Yaren evine önce küçük başağa gelir eksikleri kontrol eder sonra sazandeler gelir ve yerlerine oturur. Sonra sıra ile bütün yarenler küçük başağaya selam vererek otururlar. En son büyük baş ağa gelir herkese selam vererek yerine oturur. Daha sonra kahveler ikram edilir kahve içildikten sonra Ocağa gelecek misafirler kabul edilir. Misafirlerden sonra sıra ile mahalli oyunlar ve orta oyunları oynanır. Daha sonra yemek yenir ve bir dahaki yarenin kim tarafından yapılacağı belirlenir. Daha sonra misafirler gönderildikten sonra “erkan” denilen yaren mahkemesi kurulur. Sonra yaren biter”(k.k. Orhan Özkan).

Anadolu erkek toplantı geleneği içerisinde yemek kuralları da bu geleneğin sürekliliğini sağlayan kurallardandır. Çankırı yaren geleneği içerisinde yemekler daha önceden (ilk toplantıda) belirlenen mönüden oluşmak zorundadır. Bunun dışına çıkmak erkan yani ceza gerektirir. Yemeğe ilk olarak büyük başağa başlar ve diğerleri devam eder. Sofraya gelen herhangi bir yemeğe ya da içilen kahveye veya çaya başlamak yine erkan gerektirir. Yine baranalarda da benzer kural olarak yemeğe barana başının daveti ile başlanır.

Anadolu erkek toplantı geleneği içerisinde mevcut bulunan kurallar sadece eğlenceyi kapsamamakta katılımcıların eğlence dışındaki yaşamlarını da denetim altına almaktadır. Çankırı yaren geleneğinde kaynak kişiler bunu şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Ocak yakmalar bitikten sonra bile yarenler saygı ve edep gereği birbirlerine isimleri ile dahi hitap etmezler. Yaren ağam başağam diye hitap ederler. Birbirine küsmez ve incitmezler. Alış-verişlerinde daima önce yarenlerin işyerlerini tercih ederler. Günlük hayatlarında da saygı kurallarına uymak zorundadırlar. Yaranlar günlük hayatlarında da piknik, ölüm, düğün gibi konularda da yine topluca hareket etmek zorundadır” (k.k. Orhan Özkan).

Anadolu erkek toplantıları içerisinde yukarıda bahsettiğimiz kurallar bu halkbilimi ürününün geleneklere uygun bir biçimde kalıplaşmasını sağlamış; böylece kendine mahsus kalıpları değişmeyen ürünler meydana gelmiştir.

2.4.3. Katılımcılar

Anadolu erkek toplantıları içerisinde katılımcıları geleneksel ya da profesyonel icracılar /gösterimciler ile izleyiciler/dinleyici olarak kümelemek gerekir.

Anadolu erkek toplantılarının oldukça teşkilatlanmış bir yapıya sahip olması toplantılar içindeki katılımcıların rollerini “düzenleyici, hizmet eden, davetli ya da konuk” olara ayırmak mümkündür.

Çankırı'daki “Yaren” toplantılarında ilk toplantı içinde yareni yönetecek kişiler belirlenir. Bunlar “büyük başağa, küçük başağa, yaren reisi, yarenler ve çavuştur. Büyük başağa yarenin en kıdemli yöneticisi ve söz sahibidir. Küçük başağa yarenin ikinci büyük idarecisidir. Yaren reisi ise yaren içindeki en yaşlı ve sözü en çok dinlenen yarendir. Yarenler ise genel anlamda bütün icracıların adıdır. Çavuş maddi imkanları el vermeyip ocak yakamayan ama diğer yarenlerden ayrı tutulmayan katılımcıdır (Absarılioğlu 2009: 7)

Balıkesir Dursunbey'deki toplantılarda ise yönetici ve yönetici yardımcıları; barana başı, sohbet çavuşu, büyük ahbaplar ve küçük ahbaplar olarak adlandırılır.

Akşehir sıra yarenlerindeki icracıların isimleri ve görevlerini şu şekilde sıralamak mümkündür: Yiğitbaşı topluluğun en yetkili ismidir. Kâhya beyi sıra yarenleri içindeki ikinci derecede yetkili kişisidir. Yaren ağası sıra yarenleri içindeki üçüncü derecedeki yetkili kişidir. İki büyük bulunmaması halinde toplantıya o başkanlık eder. Bölükbaşı dördüncü derecedeki yetkili yöneticidir ve üç büyük olmadığı zaman toplantılara başkanlık eder. Çavuş ise dört büyüklerin yardımcısıdır. Sıra evinin tanzimi ve diğer ihtiyaçlar onun tarafından düzenlenir. En son yarenler vardır ki hiçbir görev sorumlukları yoktur (Cenikoğlu 1998: 65).

Anadolu erkek toplantıları içinde aslî katılımcıların bir belirli kişilik özelliklerine sahip olması gerekir. Her ne kadar her bir toplantı için ayrı birer

kural olsa da genel anlamda dürüst, mütevazî, olmak, sır saklaya bilmek kumar oynamamak, etrafta sarhoş dolaşmamak bütün toplantılar için temel erdem olarak kabul edilir.

Bu toplantıların katılımcılarını belirlemede bir diğer unsur ise yaştır. Genel itibarlar alt sınır olarak askerliğini yeni yapmış olan kişiler toplantıların alt yaş sınırını oluşturmakla birlikte genç nesillere aktarmak amacı ile belli bir saate kadar daha küçük yarenler toplantılara katılabilir. Yarene katılma üst yaş sınır yoktur.

Katılımcıları belirlemede bir diğer unsur ise meslektir. Çankırı’da yapılan alan araştırmasında kaynak kişilerden Orhan Özkan şu ifadeleri kullanmıştır.

“Eskiden genç yarenler yetiştirilirken bir taraftan esnaflar etkiliymiş bir taraftan da geçerli yakılan yaren ocakları şimdi herkes yaren olabilir esnaf olmak şart değil ama eskiden en azından babası esnaf olmak zorunda idi
“(k.k. Orhan Özkan)

2.5. Halk Edebiyatı Ürünleri

2.5.1. Bilmeceleler

Türk eğlence kültürü içinde oldukça önemli bir yere sahip halk edebiyatımızın anonim ürünlerinden biri olan bilmece ve bilmece sorma geleneği Anadolu erkek toplantıları içinde de kendini göstermiştir. Bilmeceleler bu toplantıların içinde hareketin bittiği yerde ortaya çıkan bir unsurdur. Bu noktada bilmeceleler aslında “bedenin dinlendiği anlarda zihnin hareketlenmesi için uygulanan ve işlevselliğini bu noktada kazanan bir unsurdur.

Bütün sohbet ortamlarında olduğu gibi Anadolu erkek toplantıları içindeki sohbet ortamı da aslında bir mücadelenin gizli bir yarışın ürünüdür. Bu gizli mücadele, bazen katılımcıları bilmece unsurunu kullanmaları ile gerçekleşir.

Her ne kadar bütün Anadolu erkek toplantıları içinde görülmesi de Çankırı yaren geleneği içinde bilmece oldukça sık kullanılan bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Çankırı Yaren geleneği içindeki bilmecelerden bazılarını Orhan Özkan şu şekilde aktarmıştır.

Seçemedim kömürden, yemişi yenir amma ağacı var demirden. (Şiş Kebap)

İçi odun, dışı un, daha dışı gön.(İğde)

El kadar tahta dağdan domuz indirir. (Tarak)

Hanım oynadı, cama dayandı, cam kırıldı kana boyandı. (Nar)

Hey havayı havayı, yüksek yapar yuvayı Kuyumcular dökemez, demirciler dövemez (Örümcek Ağı)

Dağdan gelir dak gibi, kolları budak gibi. Eğilir de su içer, bağırırı malak gibi (Kağı)

Kat kat ama börek değil, yenir ama elma değil (Soğan)

Dışı gön gibi içi kan gibi (Karpuz) (Absarılioğlu 2009 81)

2.5.2. Tekerlemeler

Anadolu erkek toplantıları içinde kullanılan bir diğer anonim halk edebiyatı ürünü tekerlemelerdir. Tekerlemeler anonim halk edebiyatını bir türü olarak akla gelebilecek hemen hemen bütün halk edebiyatı ve folklor ürünleri içerisinde kullanılmaktadır. Bununla beraber tekerlemeleri farklı kılan kendilerine has üslupları muhteva ve anlatım özellikleri mevcuttur (Duymaz 2002: 9).

Tekerlemeler birçok araştırmacı tarafından tasnif edilmiş, Ebe seçimi ebe çıkarma tekerlemeleri, oyuna eşil eden tekerlemeler, yanıltmaca ve şaşırtmaca tekerlemeleri, yergi, övgü, kızdırma tekerlemeleri, bunlardan sadece bir kaçıdır. Bunu yanında başlı başına bir oyun olarak kullanılan tekerlemeler de vardır. (Özdemir 2005:166)

Akşehir'deki sıra yarenlerinin yüzük oyununda kullandıkları tekerlemeler için Musa Küçükakça şunları söylemiştir:

Ve oyuna çocukların çürük- elma eğlencelerindeki tekerlemeleri anımsatan bir tekerleme ile devam edilir. Örneğin yaren/oyuncu iki parmağını “V” biçiminde açar, omuz başından başlayıp ters-düz indirerek “ya şundadır ya bunda” ya da “Nadir’de mi Kozağaç’ta mı” gibi uyumlu sözlerle avucuna değin sayar. Buradaki adlar, sıfatlar, tepsideki kapalı kalan iki fal fincanının isimleridir (Küçükakça 1978:31).

2.5.3. Maniler

Anonim halk edebiyatı içindeki bir diğer tür olan maniler Anadolu erkek toplantıları içinde eğlemek amacı ile kullanılan anonim halk edebiyatı türlerinden biridir. Genellikle hece vezninin 7 veya 8’lisi ile dört mısralık bir bütün olarak kendine mahsus ezgisi ve çok kere karşılıklı olarak söylenen bir türdür (Özdemir 2005:166).

Anadolu erkek toplantıları içindeki belli başlı oyunlardan biri olan yüzük oyununda oldukça sık kullanılan bir tür olarak mani, tarafları kızdırmak için kullanılır. Çoğu zaman hece ve mısra sayılarında tutarsızlık bulunan ve türkü, halay, çığsak gibi farklı adlar ile anılan bu maniler, yüzük oyununda yüzüğün gizlenmesinde, rakip tarafın kızdırılmasında ve benzer birçok amaçlar dâhilinde söylenmektedir (Özdemir 2005,166). Bu manilerden bazıları şunlardır:

Eğil selvi kavak eğil

Dalın sürünsün a bey

Al yeşil yaprağı dostlar

Suda çürüsün

Herkes sevdiğini dostlar

Alsın yürüsün

Şaşkın nenni düşkün nenni

Palazım nenni

Nenii kekliğim nenni

Ak fincanda gör fincanda
 Çal orta yerde
 Çok düşünme kahya beyi
 Tepsi üstünde fincan altında

İstasyonun altı Adsız
 Kabağı var tatsız tuzsuz
 Nerden geldin ey halvetsiz
 Gaflim neni

Bir hoca gelir serezden
 Çubuğu var kirezden
 Sorarız biz size birezden
 Yüzüğü kime koyalım (Küçükakça 1984: 28-29)

Bunların dışında Çankırı yaren geleneği içinde karşılıklı söylenen manilerden bazıları ise şunlardır.

Manici başı mısın
 Cevahir taşı mısın
 Ayda bir mektup göndersem
 Koynunda taşır mısın

Benim yârim okumuş
 Meğer bahtı yok imiş
 Ben yâri benim sandım
 Müşterisi çok imiş

Yeşil iblik bükeyim
 Derdim kime dökeyim
 Yarden gelen mektubu
 Kefenime dikeyim.

Şu dağlar ulu dağlar
 Çeşmesi sulu dağlar
 Benüm ahü zarimden
 Gökte bulutlar ağlar

Şu dağlar kıştan ağlar
 Çiğ düşmüş kıştan ağlar
 İnce bel koçulmadan
 Al yanak dişten ağlar

Ak gülün yanındayım
 Bulmadın dengimi
 Anneme sorarsanız
 İsterim çok zengini (Absarılioğlu 2009: 66-68-72)

2.5.4. Türküler

Anadolu erkek toplantı içerisinde en önemli yapısal unsurlardan biri de türkülerdir. Bu toplantılarda türküler, eğlenme işlevinin yanında “pek çoğunun konusunu yaratım-icra bağlamı” (Özdemir 2005, 173) olarak açılış ve kapanış işlevlerini gerçekleştirmektedir.

Dursunbey Barana sohbetlerinde sohbet övgüsü olarak geçen ve bir sonraki sohbetin kim tarafından yapılacağının ifade edildiği bir türkü vardır.

Bizim mahalle hocası

Okutur ebcet hesabı
 Gelecek pazar gecesi
 Sevdiğim bir ol saydığım bir ol
 Nakarat

Olacak sohbet senindir
 Senindir gerçek senindir

Elmayı nazik soyarlar
 Altın tabağa koyarlar
 Korkarım evden kovarlar

Kızıl üzüm turşusu
 Yüzüne vurmuş ekşisi
 Kasap Nuri'nin komşusu

Sevdiğim bir...
 Kadem kadem ola
 Fahri Paşa
 Bir ol bir ol (Dağlıoğlu 1935,216)

Çankırı sohbetlerinde de benzer olarak “Arap verme” adlı bir türkü vardır. Yine aynı şekilde bir sonraki toplantının kime verileceğini göstermek amacı ile söylenir:

Fakirin geldi divane
 Eline gül dane dane
 Başağam iznin kime
 İç ağam afiyet olsun
 Sohbetin mübarek olsun

Yeniçeri Yeniçeri
 Belinde gümüş hançeri
 Al arabı gir içeri
 Nakarat

Evlerinin önü oluk
 Gırnatacı üfler soluk
 Pilavın içine coluk
 Nakarat

Evlerini önü büklük
 Mevlam göstermesin yokluk
 Pilavın içine keklik

Arap seni beslesinler
 Dört yanını donatsınlar
 Edebiyle erkânıyla
 Et paşam sohbetin sıradan kalma(Özkan 2006,68)

Buna benzer türküler göstermektedir ki Anadolu erkek toplantıları içerisinde türküler yalnız eğlence işlevini yürütmez. Türkü unsuru Anadolu erkek toplantılarına estetik katmanın yanında Gelecek sohbetin kim tarafından yapılacağı, sohbetin içeriği, oyunu kaybedenin yakarışı ya da nasıl cezalandırılacağı gibi işlevsel öğeleri belirtmek içinde kullanılmaktadır.

2.6. Oyunlar

Yaygın inanca göre oyun iş kavramından farklı ve ayrı incelenmesi gereken bir kavramdır. İnsan dışındaki birçok hareket eden canlı tür oyunu bir tepki ya da içgüdüyle değil bir anlam ve işlev ile yapmaktadırlar. Bu

noktada şunu belirtmek gerekir ki oyun salt eğlence ögesi değildir. Oyun kimine göre enerji fazlasını atmak kimine göre benzetmece içgüdüsünü doyurmak, kimine göre de boşalma isteğini karşılamak içindir.

Metin And Oyun ve Būgū kitabında oyun kavramının açıklarken şunları söyler:

“Nasıl Darwin, insan-hayvan ayrımı, Freud ise uscul-usdışı ayrımı gibi ikilikleri bozmuş ise, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Hollandalı Tarih bilimci “Johan Huizinga’da “Homo Ludens” adlı incelemesi ile önemli bir ikiliğin dengesini bozmuş insan kültürüne yeni bir boyut getirmiştir. “Homo Faber” (Yapımcı insan), “Homo Spains” (Düşünür insan) ikilisinin karşısına “Homo Ludens” (Oyuncu İnsan) ı çıkarmıştır” (2003,:27)

Her ne kadar oyun kavramı anlayışımız üzerine boş zaman değerlendirme unsuru olarak görülse de iş ritüel, din gibi önemli sonuç doğurucular için de yer almayı da başarmıştır.

Dünya’ da hareket edebilen çoğu varlık oyunu işlevsel bir öge olarak kullanır (hayvanların oyuna oynayarak avcılık yeteneklerini geliştirmeleri gibi).

2.6.1. Oyunların İşlevi

Halkbilgisi ürünlerinin yaratılma temelindeki faktörler olarak Bascom tarafından ortaya konulan dört madde Anadolu erkek toplantı içinde de kendini göstermiştir.

1. Eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme işlevi
2. Toplumsal kurumlara ve törenlere destek verme işlevi
3. Eğitim ve kültürün genç kuşaklara aktarılma işlevi
4. Toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi (Bascom 2005:128)

Anadolu erkek toplantıları içindeki oyunlar bazı araştırmacılar tarafından orta oyunu olarak adlandırılmaktadır. “Orta oyunu “dört tarafı seyirci ile çevrili, belli bir konu dâhilinde fakat yazılı bir metin olmaksızın insanlar tarafından icra edilen doğaçlama oynanan oyunlardır” (Sever, Yılmaz, Aça 2007:171).

Anadolu erkek toplantıları içindeki oyunları Nebi Özdemir'in "Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü" adlı çalışmasından yararlanılarak iki ana başlık altında incelenecektir.

Kaynak kişilerden alınan bilgilere göre Anadolu erkek toplantılarının içerisinde dramatik ve dramatik olmayan oyunlar katılımcılar tamamlandıktan sonra oynanır.

2.6.2. Dramatik Oyunlar

Anadolu erkek toplantı geleneği içerisindeki yapısal unsurlardan bir diğeri dramatik oyunlardır. Dramatik oyunlar bazı araştırmacılar tarafında Anadolu köy orta oyunları, Köy tiyatrosu, köylü tiyatrosu geleneği gibi farklı adlar ile anılmaktadır. Esas itibarıyla kelime anlamı olarak orta oyunu "dört tarafı seyirci ile çevrili, belli bir konu dâhilinde fakat yazılı bir metin olmaksızın insanlar tarafından icra edilen doğaçlama oynanan oyunlar" (Sever, Yılmaz, Aça 2007,171) olmakla beraber, aslında bu oyunlar herkesin oyunlara dâhil olabilmesi için ve seyretmesi için ortada icra edildiği için bu ismi almıştır. Şükrü Elçin Anadolu erkek toplantıları içinde oldukça sıkça karşılaşılan bir yapısal unsur olan dramit oyunları şu şekilde tanımlar:

Anadolu köy orta oyunları (köy tiyatrosu), köylülerin, uzun kış gecelerinde ve hususiyetle düğünlerde, bayramlarda vakit geçirmek ve eğlenmek için düzenleyip oynadıkları dram karakterli temsillerdir. Bu temsiller çok eski bir geleneğe dayanmaktadır. Yazarları ve metinleri bulunmayan bu folklor mahsülleri, 1071 tarihinden sonra da Anadolu'da bugüne kadar devam etmiştir (Elçin 1991:81)

Anadolu erkek toplantıları içerisinde dramatik oyunları ritüel kökenli oyunlar ve profan mâhiyetteki oyunlar olarak ayırmak gerekir.

2.6.3. Dramatik Olmayan Oyunlar

Anadolu erkek toplantıları geleneği içinde dramatik nitelik taşımayan çoğunluğu yarışma temelli ve nitelikli pek çok oyun bulunmaktadır. Kaynak

kişilerden Orhan Özkan dramatik olmayan orta oyunlarının ortaya çıkış sebebini şu şekilde açıklamıştır.

'Eskiden bizim buralarda Ermeni nüfus çoktu ondan ticareti hep onlar yapıyordu. Müslüman-Türk olan esnaflar bu zümre ile yarışmak için birleşip tek bir güç haline gelmek istemişler. Böylece birçok farklı şeyi –mesela orta oyunlarını-dahil ederek yarenleri ticaret hayatında rakipleri ile mücadele edecek duruma getirmişler. Bunu yapmak için bizim şimdi oynadığımız orta oyunları uydurmuşlar'(k.k.Orhan Özkan).

Anadolu erkek toplantıları içerisinde genel itibarla her ne kadar dramatik olmayan oyunlar oynansa da Çankırı yaren geleneğinde diğer toplantılara nazaran daha fazla dramatik olmayan oyun mevcuttur.

Anadolu erkek toplantılarının geleneği içerisindeki dramatik olmayan oyunları, katılımcıların niteliği belirler. Bu noktada kaynak kişiler şunları söylemektedir:

'Biz oyunları seçerken hoşgörölü misafirler gelirse zor oyunları seçeriz, önemli misafirlerimiz gelirse cezaları hafif olan oyunlar seçeriz ki sonradan sorun olmasın' (k.k.Necdet Tunçkafa).

Birçok dramatik olmayan oyunda kullanılan ana araç turadır. Tura, pamuktan yapılan uzunluğu elli ile altmış santimetre arasında değişen örgü saç biçiminde olan bir cezalandırma aracıdır. Akşehir sıra yarenında ise cezalandırma aracı olarak falaka denilen bir araç kullanılır.

Oyunlar, herkesin görebilmesi için toplantıların bulunduğu yerin tam ortasında icra edilir. Amaç herkesin oyunları görmesi ve herkesin oyunları en azından seyrederek bir şeyler öğrenmesidir.

Anadolu erkek toplantıları içerisinde oynanan dramatik olmayan oyunların en başında 'samur simit, samt ya da samıt' diye bilinen oyun gelir. Bu oyun kaynak kişiler tarafından şu şekilde anlatılmaktadır:

'Şimdilerde samur simit denilen aslında samıt olan bir oyun vardır. Ebe, "eller arkaya" der. Herkes susar, oyun başı ebenin yaptığını sonuna kadar tatbik eder. Ebe elindekiyle altındakini diz, göğüs, yüz ve ensesine vurmakla oynanır. Oyun başında elinden geldiği kadar karışık vurur ki bir sonraki ebe şaşırılsın. Şaşırana bir öncekinden daha hızlı vurulur (k.k. Orhan Özkan).

Oyundan da anlaşılacağı üzere ebenin yapmış olduğu hareketler karşıdaki oyuncu tarafından aynen tekrar edilir. Oyundaki asıl amaç göz takibini, el pratikliğini bunun yanı sıra hafızayı geliştirmektir. Yalnız burada belirtilmesi gereken bir nokta var ki oyunda konuşulmamasıdır.

Konuşmama birçok ritüel içerisinde önemli bir yere sahiptir. Frazer, bu konuyu şu şekilde örneklendirmiştir:

‘Ağrı ya da acıyı söğüt ağacına geçirirken hiç söz söylenmemesi gerekir. Gene yaz gecesinde fındık ağacından koparılan dal ile gömü ya da su kaynağı aranırken hiç konuşulmaz, kadınlar çömlek yaparken hiç konuşmazlar yoksa çömlek kırılır (And 2007: 280).

Bunların hepsi bize susmanın yalnızca oyun içerisinde bir kural olmayıp aslında bir ritüelin ya da bir inancın sembolü olduğunu gösterir. Her ne kadar böyle desek de hangi ritüelin devamı olduğu konusunda elimizde net bir bilgi yoktur.

Anadolu erkek toplantıları içinde oynanan ve özellikle Çankırı yaren geleneği içinde sıklıkla karşılaşılan bir diğer oyun “tabana vurma” oyunudur.

Daire içerisindeki kişiler birbirlerinin ayaklarını baldırları üzerine koyup tutarlar. Ebe tuttuğu kişinin ayağının tabanına yumruğu ile vurarak tekerleme söyler. Bu şekilde sıra ile herkes ebenin söylediği tekerlemeyi ayağını tuttuğu kişinin tabanına vurarak aynen tekrar eder.

Oyun bir “şaşıрма-şaşırtmaca” oyunudur. Genellikle bu oyunda kullanılan tekerlemeleri kaynak kişiler şunlar olarak söylemiştir.

Biz daha çok şunları kullanırız: “Elif be te se cim dallı köse arab atladı girdi kümese ayın ahrette gayın gaflette yarın bu harfler sen davacı olur ahrette sat” ya da “Aşı buzağ şaşı buzağ bacakları eğri büğrü gözleri şaşı buzağ. Ocak başına varınca bağlama tepip devürü aşı buzağ (k.k. Orhan Özkan).

Tekerleme söylendikten sonra sıranın diğer kişiye geçtiğini ve tekerlemenin bittiğini anlatmak amacı ile “sat” ifadesi kullanılır. Burada “sat” denilmesindeki sebep oyun sırasında söylenen tekerlemenin sıradaki oyuncuya söyleme sırasının geldiğini haber vermek, ikinci olarak da “sat sen de başkasına söyle” anlamındadır. Nasıl ki mal bir kişiden alınıp başkasına

verilir veya satılır ise tekerlemeler de kendinden bir önceki oyuncudan alınmış ve karşı tarafa verilmiştir.

Bir şaşırtma oyunu olduğu gibi ayrıca bir cezalandırma oyunudur. Ebe olan kişi tekerlemeyi söyleyemez ise ebenin tabanına biraz daha hızlı vurulur. Eğer oyuncu yine söyleyemez ise artık başağa hangi cezayı uygun görürse o verilir.

Yine Anadolu erkek toplantıları içinde sıklıkla oynanan bir diğer oyun Eşim eşim şaşkın eşim oyunudur. Oyun sekiz ile on kişi arasında oynanır. Oyuna katılacak kişiler eşit sayılarda iki gruba ayrılıp karşılıklı otururlar. Oyunda önemli olan oyun içerisinde sorulan soruya soruda ismi geçen kişi değil karşısındaki kişinin cevap vermesidir. Oyun aracı olarak bir büyük şamdan ve cezalandırıcı olarak tura kullanılır. Oyun şu şekilde oynanır (kişilerin anlaşılması için A, B şeklinde isimlendirdim.)

A:-Eşim eşim şaşkın eşim. Kulağı kuyruğu düşkün eşim. Sen bu şamdanı niye taşın?

B:- Ben taşımayım da kim taşısın?

A:-Ver ... yaren ağaya o taşısın

C:- (... Yaren ağanın eşi yani karşısındaki kişi cevap verir) ... Yaren ağa taşıyamaz

A:- Ya kim taşır?

C:- (eşinin ismi haricinde bir isim söyler.) ... Yaren ağa taşır.

Oyun bu şekilde oyuncular şaşırana kadar sürüp gider. Oyunda bazı benzetme unsurları kullanılmıştır. Oyunda şamdanı taşıyan kişi diğer bir ifadeyle yanılan kişi yani cezalı kişidir. Burada “kulağı kuyruğu düşkün eşim” derken oyunda aslında bir hayvan benzetmesi yapılmaktadır. Fakat Anadolu erkek toplantı geleneği içinde hakaret veya kötü söz kullanımı yasak olmasından ötürü bu ima yolu ile belirtilmiştir. Ayrıca şaşkın ve düşkün kelimeleri birbirleri ile ses benzerliği olan kelimelerdir. Oyundaki ahengi sağlamak amacı ile “şaşkın ve düşkün” kelimeleri ile oyundaki ahenk sağlanmıştır.

Anadolu erkek toplantıları içinde özellikle de Çankırı yaren geleneği içinde oynanan bir diğer dramatik olmayan oyun “Benim sana verdiğim neydi” oyunudur. Bu oyun ortada bir daire oluşturularak oynanır. Oyuna katılan kişiler ebenin “ benim sana verdiğim bir kilo pamuğu sar” komutundan sonra sağ elinin işaret parmağı havaya kalkmış bir durumda elini devamlı olarak döndürerek havada daireler çizer. Sırayla bütün oyuncular aynısını tekrar eder. Sıra tekrar ebeye gelince ebe tekrar “Benim sana verdiğim neydi” der Sıradaki oyuncu “bir kilo pamuk” der ebe “ iki kilo oldu sar” der. Daha sonra sağ eli yaptığı hareketi sol eli ile aynen tatbik eder. Oyunda önemli olan sağ el ile başlanan hareketten sonra yeni gelen komutlarda diğer verilen komutların bırakılmadan devam ettirilmesidir. Bu hareketler sağ el ile başlar ve sol ayak ile son bulur.

Anadolu erkek toplantıları içinde oynanan bir diğer oyun ise şaşırtma oyunlarından bir olan “Ağzımın eğrisi doğrusu” oyunudur. Oyun şu şekilde oynanır: Ebe “eller arkaya” der. Daha sonra ağzını her kelimedede bir tarafa kaydırarak tekerlemeyi söyler. Son kelimedede ise her hecede ağzını kaydırır. Söylenilen tekerleme şöyledir.

“Bak şu benim ağzımın eğrisine doğrusuna eğriyse eğri doğruysa doğru sen benim ağzımın eğrisinin doğrusunun kah-ya-sı-mı-sın sat”(k.k. Orhan Özkan)

Görüldüğü üzere Anadolu erkek toplantıları içinde birçok dramatik olmayan oyun mevcuttur. Bu oyunların ortaya çıkış amacı her ne kadar bir eğlenme ve eğlendirme aracı olarak görülse de aslında birçok açıdan günlük hayatta kullanılacak pratikler kazandırmaktadır. Bu oyunların sadece halk bilimciler tarafından değil eğitim bilimciler tarafından da incelenmesi gerekir.

2.7. Giyim Kuşam ve Süslenme

Giyim genel anlamda bir iletişim türüdür. Aidiyet, ayrıcalık, gösteri gibi birçok unsurun temsilidir. Bu noktada Anadolu erkek toplantıları da

katılımcılara özel toplantılar olmasından ve giysinin bir aidiyet duygusu oluşturmamasından bu toplantılar içinde ayrı bir yeri vardır.

Anadolu erkek toplantılarının örgütlenmiş yapısı, giyişlerinde kodlanmıştır. Bu giysiler onların çevrede tanınmasını, bilinmesini yani Anadolu erkek toplantıları içindeki grup kimliğinin oluşmasını sağlamaktadır.

Çankırı yaren toplantıları içindeki giyim “ayakta beyaz yün çorap pantolon yerine giyilen sim veya sırma işlemeli arka tarafı körüklü bir zıvga, üzerine içlik ve zıvga üzerine bele sarılan bir kuşak, başa fes ve poşudan oluşmaktadır(Absarılioğlu 2009: 8).

Yine aynı şekilde Akşehir sıra yarenlerinin geleneksel giysileri şu şekilde aktarılmaktadır.

Akşehir sıra yarenlerinin giydikleri elbiseleri şu şekilde sıralamak mümkündür. Genellikle başta fes, boyunda poşu, sırtta yakasız göynek, içlik ve salta, saltaya bağlı köstek, belde kuşak, altta şalvar/ potur don ve ayaklarda ise, elde örülmüş yün çoraplar giyilir. Bunların dışında herhangi bir elbise ile yarene gelmeleri yasaktır.(Cenikoğlu 1998: 66)

Osmanlı sosyokültürel yaşamının bir bakiyesi olarak Cumhuriyet’in ilk yıllarında canlı bir şekilde yaşatılan yaren teşkilatının bu tür maddi göstergeleri zamanla sosyokültürel değişimler nedeniyle farklılık göstermiştir. Kıyafet devriminin etkisiyle bu tür kıyafetler, zamanla yerlerini konfeksiyon ürünlerine bırakmıştır. Çankırı yaren geleneği içinde belirlenen kıyafetlerin temininin pahalı olduğundan ötürü beyaz çorap, siyah pantolon, beyaz gömlek, kırmızı kravat, renkli veya siyah yelek olan bir giyim tarzı tercih edilmektedir(Absarılioğlu 2009: 8)

Anadolu erkek toplantıları içindeki giyim geleneğinde aksesuarlar da önemli bir yer tutar. Buna en iyi örnek Dursunbey’deki Barana sohbetleridir. BU sohbetlerde aksesuar olarak sohbe katılanlar, başlarına veya göğüslerine bazen altın varakla birlikte belirli bir çiçek ya da ot taktıkları belirtilmiştir. Bu konuda Halil Erkek şunları söylemektedir.

Barana yapılacak yere girenler yakalarına taktıkları baranın sembolünü yakalarından çıkarır ve ocaklığın üstüne iğnelerler. Ev sahibi bu sembolleri oradan kaldırmaz ve bu semboller, o evde barana sohbetinin yapıldığının bir işareti olarak asıldıkları yerde kalır (k.k. Halil Erkek).

Görüldüğü üzere Anadolu erkek toplantı içerisinde aksesuar bir süslenme şeklinin yanında, aidiyetlik duygusu veren işlevsel araçlar olarak kullanılmaktadır.

2.8. Yiyecek ve İçecekler

Birçok toplumsal uygulamada, ritüellerde ve şöenlerde yemek yeme eylemi ortaklaşa davranış kategorilerinden biridir. Bununla beraber yemek yeme eylemi; bu toplumsal uygulamalardaki davranış biçim ve nedenlerinin (statü simgesi; dostluk, iletişim aracı; eğlence aracı; toplumsallaştırma aracı) birer aracı ya da simgesel gösterimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yemek olgusu aslında düzenli olan herhangi bir aktiviteyi kesmek aralamak ya da sonlandırmak için kullanılmaktadır. Çankırı yaren geleneğinde yemek 01.00-02.00 gibi gecenin geç saatlerinde ortaya çıkar. Kaynak kişiler bunun sebebini enerji toplamak ve ara vermek için yapıldığını belirtmişlerdir.

Anadolu erkek toplantılarının birçoğu içerisinde de yemek (genel anlamda yiyecek ve içecekler ve eylem) sosyo-kültürel anlamı olan yapısal bir unsur olarak dikkat çekmektedir. Hazırlık (yiyeceklerin temini, pişirimi ve sunumu) tercihler (neler yenilecek ve içilecek), zaman (ne zaman ne yenir), simgesel roller gibi birçok öge yemeği oluşturan yapısal ve işlevsel unsurlardır.

Anadolu erkek toplantıları içerisinde yemek sosyal roller ve ilişkilerle ilgili temel mesajların ortaya konulduğu iletişimsel bir olaydır (Özdemir 1992:

178).Yemek bu toplantılarda statü simgesi olarak açık veya kapalı bir şekilde bunu ihtiva eder. Yemeğin, kalitesi ve miktarı yemeği verenin toplantı içerisindeki statüsüne göre değişmektedir. Bununla beraber yine de yemek hazırlanmasında eşitliğe dikkat edildiği ve ekonomik durumların da gözetildiğini söylemek gerekir. Çankırı yaren sohbetlerinde yemek kaynak kişiler tarafından şu şekilde aktarılmaktadır

Yaren meclisinde bütün yarenler aynı yemeği yapmak zorundadırlar. Bu münü dışına çıkan yarenler cezalandırılır. Yalnız küçük ve büyük başağa yemek mönüleri başkadır. Bu farklılık yemeklere çeşit ilave etmek ve tatlıda farklılık yapmak ile gerçekleşir. Bu onların mürüvvetini gösterir (k.k.Ahmet Absarıoğlu).

Her ocak aynı şekilde yakılırdı. Eksilme ya da çeşit artırmaya gidilmezdi. Çünkü anlaşmalı olmazsa bir önceki yaren yemeğine bir çeşit fazla kattığında sonraki ocak sahibi de bir fazla katmak onurundadır ki, bu son ocak yakacağı ve başağayı iflasa götürür. (k.k. Nejdet Tunkafa)

Benzer toplantılar olmasına rağmen; Dursunbey'deki Barana sohbetlerinde yemek bütün herkes tarafından standart olarak hazırlanır. Kaynak kişilerden Halil Erkek ifadesinde şunları aktarmaktadır.

Yemekler heb bir ağızdan belirlenirdi. Bu yemeklerden fazlasını ya da başkasını yapmak cezaya tabiydi (k.k. Halil Erkek).

Her iki gelenek de aynı başlık altında toplanmasına rağmen bu fark toplantıların bölge içerisindeki algılanma biçiminde ileri geldiği söylenebilir. Çankırı yaren geleneği bölge içerisinde bir sosyal statü göstergesi olarak da görülür iken, benzer bir toplantı olan baranalarda ortak bir amaca yönelik, insanların toplanma biçimidir. Bu noktada yemek fiili bu duruma yönelik anlam kazanmaktadır.

Yeme olgusu Türk kültürü içerisinde o kadar önemlidir ki Türk idarecileri öncelikle milletini aç ve açıkta bırakmamak için çalışmışlardır. Bu olgunun bir yansımasını Çankırı yaren geleneği içerisinde yönetici olmanın ayrı bir önem arz etmesi olarak görmek mümkündür. Kaynak kişiler yöneticileri tanımlarken şunları belirtmişlerdir:

Başağa dediğin adamın gücü kuvveti yerinde olacak, hesap ödetmeyecek gittiği yerde, yani zengin olacak bi kere (k.k. nejdet Tunçkafa).

Türkiye Coğrafyası'ndaki birçok geleneksel toplu yemek olgusunda olduğu gibi Anadolu erkek toplantılarında da en çok saygı duyulan kişi yemeğe önce başlar; yemeği yer; diğerleri ise onu takip eder. Çankırı yaren geleneği içerisinde yemeğe önce başağalar başlar; sonra diğer yarenler onu takip eder.

Birçok toplumsal uygulamada olduğu gibi Anadolu erkek toplantılarında da, yemek tercihinde, hazırlanmasında, malzeme seçiminde; yaşam tarzı, üretim şekli coğrafya, kadının iş yaşamında daha fazla yer alması, kentleşme gibi faktörler etkili olmuştur. Bunun yanında yemek seçiminde haz alma gibi önemli bir faktör de etkilidir.

Yemek seçim Türk halk mutfağında özel gün ya da toplantı yemeklerinin sıradan öğün ve yemeklerden ayrıldığı görülmektedir. Özellikle et, önemli bir misafir yemeğidir. Türkler tarafında tarih öncesi dönemlerden itibaren et, çok sık kullanılan bir besin kaynağı, önemli bir tören yemeğidir. Priskoposun bulunduğu ziyafette Attila'nın yalnız et yediği; İbn Fadlan'a verilen ziyafette ise sofrada sadece kızartılmış etin bulunduğu (Özdemir2005:184) belirtilmiştir. Anadolu erkek toplantı içerisinde de et ve et yemekleri önemli tören yemeklerindendir. Kaynak kişiler yemekleri şu şekilde aktarmışlardır;

Yemekler Çankırı'da takım yemeği olarak bilinir. Düğün çorbası, cabada yaren güveç, etli pilav, bamya tatlı ve güveçti. Önceden pişirilen bütün et verilirmiş. Şimdi daha kolay olduğu için güveç veriliyor. (k.k. Nejd et Tunçkafa).

Baranada çorba, yufga tiridi (bir çeşit kemikli et yemeği), yahni, pilav hoşaf, ve saray tatlısı (ev baklavası) verilirdi. (k.k. Halil Erkek).

Bu yemeklerde dikkat edilmesi gereken bir diğer unsur ise yerel farklılıkların, kimlik vurgulanmasının yemek adlandırmalarında ön plana çıkmasıdır. Çankırı yaren geleneği içerisinde yapılan/seçilen çorbaya düğün

Çorbası, güvece ise “yaren güveci” denmektedir. Bu noktada alt kimlik olarak yaren kimliği vurgulanmış ve yemeğin bu toplantılara has bir yemek olduğunu gösterilmek istenmiştir.

Yemeklerin hazırlanması ve masrafların karşılanması Anadolu erkek toplantıları içerisinde bölgesel farklılıklar göstermektedir. Yemek masrafları  ankırı yaren toplantılarında o gece ocak yakacak kişi ya da kişiler tarafından karşılanmaktadır. Genel olarak iki kişi ocak yakacak kişiler olarak belirlenir. Bundaki sebep kaynak kişiler tarafından ocak yakacak kişiye fazla yük bindirmek olarak belirtilmiştir. Baran toplantılarında ise masraflar ortaklaşa karşılanır:

Malzemeler ortak alınır ya da sonradan kim masraf yapmışsa ona verilir sonradan. (k.k. Halil Erkek).

Yemeklerin hazırlanması da bu toplantılarda incelenmesi gereken bir olgudur. Yemek hazırlama birçok diğer aşamalarda olduğu gibi sosyal ve kültürel mesajların aktarılmasını sağlar.

Pişirme olgusu şu şekilde açıklanmaktadır.

Pişirme kültür vasıtasıyla dönüşümü gösterir.   r tme ise doğa tarafından dönüşümdür. Kızartma yemekle ateş arasında direkt ilişki gerektirir. Kaynatma ise kap ve ocak edevatı aracılığıyla yapılır. L vi- Strauss’a göre, kaynatma, kapalı ufak cemaatte d hil  kullanım için “i  mutfak” a atfedilir. Kızartma, birisini uzak misafirine ikram ettiği “ dış mutfak”a aittir. (Goode 2009: 376).

Yukarıdaki alıntıdan yola çıkarak dış mutfak misafir için hazırlanan bir olgudur. Bu noktada dış mutfağı içeride kullanılmayan ya da diğer bir ifade ile kentin etkisiyle kullanılması güçleşen ve bu yüzden tercih edilmeyen yemek pişirme mekânları olarak algılamak mümkündür. Dış mutfak mekânları daha çok misafir geleneği ya da toplu yemek geleneğinde kendini göstermektedir. Anadolu erkek toplantı geleneği içinde hem misafir ağırlama hem de toplu yemek yeme faaliyetleri mevcut olmasından dolayı dış mutfak ve türevleri tercih edilmiştir. Bir dış mutfağın hazırlanması zahmetli olması ve pişirilen yemekten haz alma olgusunun daha hazla olması bu noktada tercih sebebi

olmuştur. Kaynak kişiler Çankırı yaren toplantılarında güveç tercih edilmesini hem etin hem de topraktan yapılan güveç-caba-güdülerde odun fırınlarında ateşten uzak yerlerde pişirilmesinden (k.k.Orhan Özkan) ileri geldiğini belirtmişlerdir. Yine barana toplantılarında benzer uygulamalar şu şekilde aktarılmaktadır:

Yemekler genellikle evde yapılır. Ancak bazen fırın kullanılmak amacıyla dışarıda komşu evlerde de yapılması mümkündür (k.k. Nejdet Tunçkafa).

Geleneksel toplumlarda yemek yapma eylemi daha çok kadınlar tarafın gerçekleştirilen bir olgudur. Bununla beraber kentleşme olgusu kadının yükünü içeride hafifletmiş (hazır yiyecek sektörü, konserve sanayi ve teknolojik aletlerin gelişmesi) dışarıda ağırlaştırmış gibi görünse de halen yemek yapmak doğulu toplumlarda genellikle bir kadın işi sayılır ve öyle sayıla gelmiştir (tezcan 2000: 41). Bunu en bariz örneğini halen yaren odaları içerisinde herkesin görebileceği bir noktada asılı olan “kız anadan öğrenir sofraya düzmeyi, erkek babadan öğrenir sohbet gezmeyi” sözünden açıkça çıkarmak mümkündür. Kaynak kişiler yaren ve barana toplantılarındaki bu durum hakkında görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir.

Yemeği kim yapacak, ben yapmaycağım, abim yapmaycak abimin hanımı yapacak işte. Annemler kardeşlerini çağırıyorlar, yaren arkadaşları onların hanımları geliyor. Bu düğün şenlik havasında kadınlar böyle hazırlanır. Sırf erkeklerimiz o gece güzel eğlensinler, yüzü ak çıksın diye işte o dönemde bu bitti. Şimdi yaren ocağında yemek yapılacak falanca yere git pazarlık kimin hesabı daha iyiye ona yaptır. Hatta bulaşıkçı da tutulur(k.k. nejdet tunçkafa) .

Yemekler toplantı sahibinin eşi veya yakını olan kadınlar tarafından hazırlanır. Sonraları yemek için aşçı tutulması da söz konusu olmuştur. (k.k. Halil Erkek)

Anadolu erkek toplantıları içerisindeki yemek faktörü bazen de çeşitli şaka ve zeka yarışları olarak kullanılır. Çankırı yaren geleneğinin derlendiği kişiler tarafından kaynak kişiler bunu şu şekilde belirtmişlerdir:

Yarenler birbirine zekâ yapmayı sever. Yemek, bu güveçlerimiz her evde fırın olmadığından için çarşı fırınlarına gönderilir. Nükteli yarenler şaka yapacak olan yarenler fırına giderler, ne almışlar işte 200 gr. pul biber. Denir ki işte o gece yakan kimse falanca yaren ağa misal. Fırıncıya gidilir. Usta falanca yaren ağanın selamı var, baş ağaya verilecek olan güveç iyice açılacakmış. Şu pulbiberi iyice dök içine eğer o fırıncı eğer acemi ise bu biberi alır döker. Yemek başağının önüne gelir. Başağa tatına bakar zehir gibi

ama belli etmez. Sonra çavuşu çağırır ve gizlice bildirir. Hesap zamanı cezası verilir böylece genç yarenler, emanet edilen şeyi koruması gerektiğini öğrenir. (k.k. Nejdet Tunçkafa)

Bu anlatılan şakadan yola çıkarak söylenebilir ki bu ve benzer toplantılardaki bütün öğeler eğitimsel bir olgu olarak kullanılabilir.

2.8.1. İçecekler

Yemekle beraber incelenmesi gereken bir diğer unsur da içeceklerdir. Anadolu erkek toplantıları içerisindeki içecekleri yemekle beraber içilenler ve yemek öncesi ve sonrası içilenler olarak ikiye ayırmak mümkündür. Çankırı yareni içerisinde yemekle beraber ayran ve diğer meşrubatlara nazaran hoşaf tercih edilir. Hoşaf bütün veya dilimler hâlindeki kuru meyvenin şekerli suyla kaynatılmasıyla yapılan bir tür tatlı (www.tdk.gov.tr) dır. Daha çok yazın toplanan meyveler tercih edilir ve soğuk olarak yemekle beraber servis edilir. Yine aynı şekilde barana toplantılarında da hoşaf tercih edilir ve çoğunlukla kuru üzümünden yapılmakla beraber erik, armut, elma veya vişne kuru su da kullanılmaktadır. İçecek tercihinde tarımsal yapı ve sosyo-ekonomik unsurlar etkilidir.

Yemekten önce ve sonra içilen içeceklerin başında kahve gelmektedir. Anadolu erkek toplantılarında kahve genelde başlangıç ve bitişleri bildirmek amacı ile kullanılan bir unsurdur. Yarenin açılması ile birlikte kahve dağıtılır. Bunu kaynak kişiler şu şekilde aktarmıştır.

Yaren meclisinin açılışında 25 fincan kahve odaya girer. Önce başağalara sonra diğer yarenlere dağıtılır Büyük başağa bütün yarenler fincanlarını alıp çavuş elindeki son fincanı alıp karşısına oturduğunda kahvesinden bir yudum alır. Sonra küçük başağa ve diğer yarenler sıra ile birer yudum alırlar. Ondan sonra herkes kahvesini içer. Kahveler içildikten sonra dağıtıldığı sıra ile bütün fincanlar toplanır. Çavuş küçük başağanın yanına gider ve “başağam akşam havasına müsaade var mıdır”, der. Küçük başağa da kafasını sallar ve yaren başlar.

Türk sosyo-kültürü içerisinde kahve hoş geldin, hatır sayma, gönül alma, konuk severliğin sembolü olarak görülür. Birçok toplantıda da kahve söze başlamanın, asıl meselenin açılmadan önce bir hazırlayıcısı olarak görülür ve kullanılır. Bunu en bariz örneğini kız isteme geleneği içerisinde kahvenin asıl söze başlamadan önce içilmesinde görmekteyiz. Yaren toplantıları içerisinde misafirlerin kahveli misafirler ve yemekli misafirler (tezcan 1989: 16-17) olarak ayrılması kahvenin Anadolu erkek toplantıları içerisinde iletişimsel anlamı olduğunun bir göstergesidir.

Türk geleneği içerisinde misafir ağırlamanın bir diğer ifadesi kalkacak (misafirliği bitmiş) ya da misafirliğini kısa süre yapacak olan kişilere “en azından bir kahvemizi iç” denmesi ya da misafirliğin son aşamasında kahve verilmesi kahvenin hatır sayma işlevini göstermektedir. Yaren toplantılarında kahve ile yapılan bir diğer uygulama da “kalk git kahvesidir”. Kaynak kişilerin anlatımıyla kalk git kahvesi şu şekildedir.

Yemek bittikten sonra kahve içilir. Daha sonra misafirlere ikinci bir kahve gelir bu kahve “kalk git kahvesi” dir. Kahveyi içen misafirler başağadan izin isteyip kalkarlar. Bazen kalkmak istemeyen misafirler ikinci kahveyi de içer, kalkmaz. Bu defa ona başka bir kahve, “küllü kahve ikram edilir. Artık bu “sen git, mahkeme kuracağız” demektir. (k.k. Orhan Özkan)

Türk örf ve adetleri içerisinde misafir ağırlamanın ayrı bir önemli olması; misafire kalk git demenin hoş olmayan bir davranış olarak görülmesi yaren içinde de kendini kahve dağıtımı gibi simgesel bir ifade yolu bulmuştur. Ayrıca yine misafire yapması gerekenleri anlatmak amacı ile yine kahvenin çeşitli yollarla sağlanan başka bir simgesel göstergesidir. Kahveye kül atma ya da evlilik geleneği içerisinde damada biberli kahve verilmesi aslında benzer işlevli simgesel uygulamalardır.

2.8.2. Sigara, Nargile

Yaren toplantılarının bazılarında ise yudumlanan içeceklerin dışında keyif verici maddeler (sigara, nargile) de yer almaktadır. Çankırı yareninde

ocak yakacak kişiler yemek malzemeleriyle beraber talebe göre yemek sonra kullanılması amacı ile sigara da temin ederler ve yemekten sonra bunu diğer yarenlere dağıtırlarmış. Hatta yarenin hazırlık gecesi bazı katılımcılar tarafından zigara/sigara/cağra gecesi olarak bilindiği belirtilmiştir (k.k. Nejdettunçkafa). Sigaranın türk kültürün yemek sonrası kullanılan önemli bir içecek olduğunu “ ister zengin ol ister fukara her yemekten sonra yak bir sigara” sözünden anlamak mümkündür.

Anadolu erkek toplantıları içerisindeki birkaç toplantıda yemek uygulamasından daha çok sohbet muhabbetin artırılması amacı ile çerez ve meyve gibi atıştırmalıkların kullanıldığı da tespit edilen bir diğer öğedir. Akşehir sıra yareninde uygulanan bu uygulama şu şekilde aktarılmıştır.

Yine oyun gecesine dönersek artık sıra devretme zamanı gelmiştir. Önce de dediğimiz gibi keşik- kesik yapılan sıra düzenleme yeni bir yarene geçerken yine türkölü-çalgılı bir şölen yapılır. Devir sırasında çerez yenir. (küçükakça1984:45)

Anadolu erkek toplantıları içerisinde oldukça önemli bir yere sahip olan yeme-içme öğesi birçok simgesel ve işlevsel özelliğe sahiptir. Yanı zamanda oldukça karmaşık bir kurallar yumağı olan bu eylem denetim ve iletişim mekânizmasını kelime ve söz kalıplarında daha çok jest, mimik, ve yiyecek ve içecekler ile kendini göstermiştir. Yeme ve içme eyleminin Anadolu erkek toplantı geleneği içerisinde bu bağlamda toplumsal düzenin algılandığı geleneksel yapının anlatıldığı ve geleneklerin sürekliliğinin sağlandığı önemli bir gösterge aracıdır.

2.9. Müzik, Dans ve Çalgılar

Müzik ve dans Anadolu erkek toplantı geleneği içerisinde eğlencenin temel yapı taşıdır. Şunu belirtmekte fayda var ki müziksiz dans uygulaması bu gelenek içerisinde mevcut bulunmamaktadır. Bu noktada Anadolu erkek toplantıları içerisinde müzik unsurunu üç başlık altında incelemek gerekir.

1-İcra edilen müzik 2- Buna bağlı olarak meydana getirilen dans ve 3- Kullanılan çalgılar.

Anadolu erkek toplantı geleneği içerisindeki müzik ögesini bağlamlarıyla ilinti olarak açıklamak uygundur. Müzik geleneği işlevsel açıdan Nebi Özdemir'in çalışmasında şu şekilde aktarılmıştır.

Sürekli bir değişim içindeki bu müzik geleneği yaşantılar sonucu elde edilen bilgi ve deneyimlerin yeni kuşaklar tarafında tanınmasını ve kabul edilmesini sağlamaktadır. Ferris bu durumu "halk şarkıları vasıtasıyla birey hem bilinçaltı düzeyde kendi kültürünün kökleriyle teması sürdürebilmektedir." sözleriyle vurgular. Burada halk şarkısı kültürel unsurları koruyucu bir form olarak işlev görür. Aynı şekilde Herzog da " halk şarkısının sosyal ortamdaki rolüne dikkat çekerek, hem içerik hem de üslubuyla, bir topluluğun geçmiş ve bugünkü durumunu nasıl yansıttığı üzerinde durur. (Özdemir 2005: 251).

Özdemir, çalışmasının devamında şarkıların yaratılma süreçleri ile sosyal normların değişmesinin arasında sıkı bir bağ olduğunu böylece estetiğin müziği yaratan toplumların dinamik yapısını gösterdiğini belirtmiştir (2005: 251).

Bu noktada Anadolu erkek toplantı geleneği içerisinde çalınan müziğin diğer ifade ile hazırlanan repertuarın, şarkının solo ya da koro olarak mı söyleneceğinin hangi müzikle ilintili olarak hangi dansın uygulanacağını aslında sosyal normların aktarımıyla ilişkisinden ileri gelmektedir.

Müzik, halk kültüründe doğum, evlilik, ölüm ve benzeri toplu olarak icra edilen törenlere bağlı olarak meydana gelen bir unsurdur. İşte bu noktadan yola çıkılarak denilebilir ki; Anadolu erkek toplantı geleneğinde çok kere müzik ve dans, toplantının içeriğine ve gidişatına bağlı olarak icra edilir. Derleme yapılan çeşitli Anadolu erkek toplantılarının katılımcıları ve bu konu üzerine yapılan bazı çalışmalar bu durum üzerine yorumlarını şu şekilde ifade etmişlerdir.

Bu eğlenceler yerel özellikler taşıyordu ve her köy her kent özel buluşlarını sergileyerek sürdürüyordu. Bugün halk türkülerimiz içinde büyük bir bölüm oluşturan iş ve hasat türkülerinin doğuş nedenleri de biraz açıklığa kavuşmuştur sanıyorum. (Küçükakça;1984, 13)

Evet eğlencedir. Gece başlar. Akşam havaları çalınır, çocuklar çıkarılır, eğlence başlar. (k.k. Nejdett Tunkafa

1964 yılında Dursunbey'de bir folklor derneği kuruldu elbette baranada söylenen türküler oyunlar barana yenilen yemekler yani işin şov kısmım aynen devam etti. (k.k. Halil Erkek)

Anlaşılabacağı üzere müzik toplantıların en önemli eğlence aracıdır.

Anadolu erkek toplantılarının oldukça eski bir gelenek olması ve bu duruma bağlı olarak icra edilen müziklerin çoğunlukla eski dönemlere ait olması bu müziklerin işlevsel karakterinin tanımlanmasını sağlamaktadır. Bu şarkılar genellikle daha az artistik unsurlara sahip olup diğer ezgi grupları içerisinde daha az değişir ve çeşitlenirler. Bu genelleme hem metinler hem de ezgiler için geçerlidir (ferris;1997,87). Bu noktada kaynak kişilerin söylediklerini alıntılalım.

Çankırı'da yarende türkülerden bazılarının Dobi Ahmet Ağa, Şeref'in Ahmet Ağa, rahmetlilerin bir zamanlar bir kısmını o büyük makaralı teyp bantlarından dinlemiş, bir kısmını da bizlerden önce çok yaren görmüş dedelerimizden, ninelerimizden duyduğum şekliyle aktarayım. (absarılioğlu ; 2009, 22).

Bizde türkü dışarıdan olmaz mutlaka buradan olmalı. Yani babamdan dedemden duymalıyım, ya da daha önceden yaren yiyenler duymalıyım o şarkılar çalınır. Nası duyduysak öyle söyleriz (k.k. Nejdett Tunçkafa).

Şunu belirtmekte fayda var ki zamanla Anadolu erkek toplantı geleneği içerisinde bu türkülerini çalabilen ustalar rahmetli olamaya başlayınca, yeniler tarafından sözleri değiştirilmektedir ki bununla beraber bu durum aslında geleneğin sürekliliğini de sağlamaktadır.

Kaynak kişilerin sözlerinden de anlaşılabacağı üzere müzik bir kuşaktan kuşağa aktarılan bir kültür ögesi olarak kullanılır. Bu noktada değişime açıklığı katılımcılar tarafından uygun bulunmamaktadır. Ayrıca bu durum icra edilen müziğin özel bir üslup ile söylenmesini sağlamıştır. Bu üslup icracının çocukluğundan itibaren içinde bulunduğu sosyal ve kültürel çevresinin etkisi ile kişiliğinde belirginleşen eğilimler ve alışkanlıklar bütününden meydana gelmiştir. Bununla beraber bu üslup şarkı dağarcığının oluşturulmasından sonra gelir (ferris1997:87-88).

Anadolu erkek toplantıları içerisindeki müzik ögesi ile ilgili ele alınması gereken bir diğer unsur şarkı söyleme stili ile kültür arasındaki paralelliktir. Anadolu erkek toplantıları bireysel iştirakler olmamasından ötürü müzik icrasında solo icralardan çok koro icralar tercih edilmektedir. Şunu belirtmekte fayda var ki Anadolu erkek toplantıları içerisinde icra sadece şarkıya katılım ile değil, nakaratlar tekrar edilerek ya da alkışlarla tempo tutarak yapılmaktadır. Kaynak kişiler tarafından ve bazı kaynaklarda bu durum şu şekilde aktarılmıştır.

Yaren meclisi toplanıp selamlaşma ve kahve içiminden sonra ocağın açılması ile söylenir. Sesi güzel yarenler çavuş tarafından kaldırılır. Bu yarenler yüzleri yarenlere dönük olarak yere iki düz üzeri yan yana çökerler sazende yarenlerinde eşlik etmesi ile iki yana yaylanarak ve alkışlarla tempo tutularak söylenir (absarıloğlu 2009: 22)

Bir görevlinin komutuyla herkes el çarpar, alkışla oyunculara eşlik ederler. Konuk izleyiciler kendiliklerinden el çarpmazlar, el çarpmayanın elinde kara kabarcıklar çıksın buyruğu ile bildirilen dileğe/ ilenmeye herkesin uyması gerekir. (Küçükakça1984:17-18).

Anadolu erkek toplantıları içerisinde sözsüz müzikler de mevcuttur. Bu müzikler daha çok toplantının başladığını bildirmek ya da katılımcıların dinlenmelerini sağlamak amacı ile verilen aralarda icra edilmektedir.

Küçük başağa yarenin hepsinden evvel gelir ve sonra köşesine iki diz çökerek oturur ve çalgıcılar da bu esnada peşrev çalmaya başlarlar. Bu peşreve Çuhacıoğlu/ Çuhadaroğlu peşrevi derler ki saatlerce devam eder. Bu sırada gelmeye başlayan yaren, hizmette bulunan ocak sahipleri veyahut çavuş “Basağa yaren geliyor” nidası ile haber verilir (Üçok 2002:51).

Yönetken icra edilen tüm halk oyunlarının sözlü ve türkölü olduğunu söylemektedir. Gözlemlerimize dayanarak barana sohbet toplantılarında sadece çalgı eşliğinde icra edilen danslarında yer alabildiğini söyleyebiliriz (tutu 2011: 44).

Araştırmacılar halk şarkılarının ve kullanılışlarının, topluluğun hayatını geleneklerini yansıtan öğeler olarak görürler. Halk şarkısının sosyal ortamdaki rolü hem içerik hem üslubuyla bir topluluğun geçmiş ve bugünkü durumunu yansıttığını belirtmişlerdir (Ferris 1997: 86). Bu noktada Anadolu erkek toplantılarının katılımcılar tarafından algılanma biçimine baktığımızda ahilikten kalma bir gelenek olarak kabul görüldüğü tespit edilmiştir. Ahilik ise katılımcılar tarafından bir esnaf teşkilatı olarak kabul edilmesinin yanında

ayrıca askeri eğitim veren bir kurum olarak algılanmaktadır. Anadolu erkek toplantılarının kaynaklandığı varsayılan temellerin biri de geçmiş zamanlarda köylere baskın yapan eşkıya çetelerinden korunmak için oluşturulan birliklerden ortaya çıktığıdır. Bu görüş bazı kaynaklarda şu şekilde geçmektedir.

Gençlik yaren sohbetlerinde böyle bir yöntem ile hiçbir surette başıboş bırakılmayacaktı. Hem ahlakını geliştirecek hem sanat edinecek, hem ilim, hem askerlik ya da yiğitlik öğrenecekti (Soykut1976,:142).

Eski zamanlarda birçok eşkıya çeteleri türemiş, köyleri basıp soyuyorlarmış. Bu eşkiyaya karşı köyü korumak için o zamanın delikanlıları, birlik olmuşlar, bir başağa bağlamışlar ve bunun adına Delikanlı başı demişler. İşte bu delikanlı teşkilatı o günden beri sürüp gidiyor (Tuğrul1945:6)

Alıntılardan yola çıkarak denilebilir ki, Anadolu erkek toplantı geleneği içerisindeki arta kalmış askeri yapı kendini müzik seçiminde göstermiştir. Özellikle Çankırı yaren geleneği içerisindeki müzik seçiminde kahramanlık türküleri de ön plana çıkmıştır.

Eski ocaklarda Napolyon' nun Mısır'ı işgalinde ve Akka kalesine taarruzunda aşağıdaki türküler söylenirdi. Sonra Sıvastopol türküsü, Son Osmanlı- Rus savaşı üzerine söylenen türkü, Kozanoğlu, Şam seferi, Yunan Harbi türküsü, Sultan Aziz'e yakılan türküler söylenirdi (k.k. Orhan Özkan).

Kitle iletişim araçlarındaki değişim ve gelişim Anadolu erkek toplantılarındaki müzik tercihinin de çeşitlendirmiştir. Özellikle 1920'li yıllarda radyonun ve 1960'lı yıllarda televizyonun günlük yaşama dâhil olması ile beraber, Anadolu erkek toplantılarındaki müzik repertuarı genişlemiştir. 1990'lı yıllardaki özel radyo ve kanallardaki çeşitlenme bu durumu hızlandırmıştır. Bu toplantılarda yöresel ezgilerin yanında ulusal ve bölgesel müzikler de dâhil olmuştur. Bu durum kendini en bariz şekilde oyun havalarında göstermiş, günümüz oyun havaları içerisinde oldukça önemli bir yere sahip, yeniden yorumlanan Ankara oyun havaları katılımcılar ve icracılar tarafından oldukça sık tercih edilen müzik repertuarlarından biri haline gelmiştir. Bu durum bazı katılımcılar tarafından şu şekilde yorumlanmıştır:

Sanki benim oyun havalarım çok kötü. Millet alıştı aklım arap, ben arap dührumda şarap, vay vay başka bişey yok mu arkadaş niye benim mahime ne oldu atım arap, kol bastı, canım sıkılıyor benim oyunlarım kötü mü, veya anlamsız mı. He git Karadeniz söylesin, atını arap Ankara'da söylensin (k.k. Orhan Özkan)

2.9.1. İcracılar

Müzik başlığı içerisinde incelenmesi gereken bir diğer unsur ise çalgı aletleridir. Genel itibarla Anadolu erkek toplantıları içerisinde benzer çalgılar kullanılmaktadır. Çankırı yaren toplantılarında kullanılan başlıca çalgılar def darbuka, saz ve zilli maşadır. Bunların yanında keman ve ud gibi çalgılar da kullanılmaktadır. Dursunbey baranalarında da saz cura, def, düdük, darbuka, zilli maşa ve kemaçe gibi çalgı aletleri ile sonradan dâhil olunduğu düşünülen ud gibi çalgı aletlerinin kullanıldığını belirtmektedirler. (tutu 2011:44).

Çalgı aletlerinin teknolojik gelişmelere bağlı olarak modernleşmesi ve ekonomik etkiler Anadolu erkek toplantı geleneği içerisindeki çalgı aleti seçimini de daraltmıştır. Özellikle Çankırı yaren geleneğinde Saz ve zilli maşa gibi simgesel anlamları olan çalgı aletleri haricindeki birçok çalgı aleti yerine aynı anda birçok müzik sesini meydana getiren org gibi çalgı aletleri tercih edilmektedir. Ayrıca amatör icracıların kaybolması bunun başka bir sebebidir. Kaynak kişilere org seçimi noktasındaki tercihlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

Org niye girdi? Org tabi elektronik bir cihaz birkaç tane ritim sazın yerini tutabiliyor. O yüzden ritim için koymuş. Bi de maliyet de düşüyor. Şimdi altı yedi tane sazende gelecek bu para bu sazendeler zaten azaldı. Bi de geleneksel yapıda çalmak geçlerin pek hoşuna gitmiyor, çünkü müzik ritmi daha ağır iki dörtlük, dokuz sekizlik var. Keza da böyle ağır müzikler olunca onlarında hoşuna gitmiyor. Bi de org istediğin gibi laf dinliyor, öteki darbukacıya diyon ki gel şöyle çal o kedi kafasına göre çalıyor, laf dinlemiyor. Ama orga diyon ki bas düğmesine dört dörtlük çal dörtlük çalıyor, iki dörtlük çal hiç bozmadan iki dörtlük çalıyor(k.k. Nejdettunçkafa).

Anadolu erkek toplantılarındaki müzik yapısalı içerisinde incelenmesi gereken bir diğer unsur ise icracılardır. İcracılar diğer bir ifade ile müzisyenler

Anadolu erkek toplantı gelenekleri içerisinde katılımcılar tarafından birbirinden farklı şekillerde algılanmaktadırlar. Çankırı yaren geleneği içerisinde çalgıcılar hiçbir zaman katılımcılar arasından seçilmez. Onun yerine ücret mukabilinde çalgıcı tutulur. Ayrıca Çankırı yaren geleneği içerisinde çalgıcıların oturacağı yer dâhi ayrıdır. Yarende müzik icra edecek olan kişiler şahnişin denilen ayrı bir yerde otururlar. Bunun tam tersi bir anlayış olarak Dursunbey Baranaları'nda herhangi bir çalgı çalmanın baranada istisnai bir yere sahip olmayı sağladığını ayrıca barancıların dışarıdan müzik icracıları getirmelerinin hoş karşılanmadığı kaynak kişiler tarafından ifade edilmiştir.

Anadolu erkek toplantıları içerisinde müzik yapısalı ile incelenmesi gereken bir diğer öge de dandır. Anadolu erkek toplantıları içerisinde müziksiz dansın icra edilmemesi dansın bu çalışmada müzik unsuru ile incelenmesine neden olmuştur.

Dans genellikle müzikal sesle bazen bir şiirle, görsel hareketlilik ve estetik görünüşlerin birleştiği, kulağa ve göze hitap eden kompleks bir iletişim formu olarak tanımlanmaktadır (Kaepler 1997:102). Bütün gösterimsel sanatlarda olduğu gibi ya da tek başına yapılan icralarda dans sosyal, dinsel yaşayışları barındıran kutlama, eğlence ve dinsel törenlerin anlamları içeren kültürel anlayış sembolüdür (Kaepler 1997:102).

Dans, icracıların uzun zaman içerisindeki tecrübeleri doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Diğer bir ifade ile insan yaşamındaki bütün öğelerin uzun zaman içerisinde içselleştirilmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu noktada Anadolu erkek toplantıları içerisindeki danslar mevcut bulunduğu toplumun yaşayış biçimini göstermektedir.

Çankırı yaren geleneği içerisinde baş ağalar girdikten sonra ve kahveler içildikten sonra baş ağanın işaret ettiği dört yaren kalkar ve yere oturur. Eldivan kirazı türküsünü söylemeye başlar. Bu türkü söylenirken dört yaren hem türküyü söyler hem de türkünün nakarat kısmında önce sola sonra sağa doğru birbirlerini üzerine salınma hareketi yaparlar. Bu durum kaynak kişiler tarafında şu şekilde aktarılmıştır.

Bu aslında kiraz ağaçlarının rüzgârdaki salınmasıdır. Birbirlerinin üzerlerine yatarak bunu yapıyorlar. Bundan başka mesela bazı oyunlarda sallanıyorlar özellikle ağır havalarda o da aslında başakları temsil eder (k.k. Nejdet Tunçkafa).

Anlaşılabacağı üzere dans Kaeppler' in ifadesi ile çoğu toplumun kültürel kategorisidir. Bu noktada dansın içerisinde icra edilen hareketler, gözlemler ile ortaya çıkmıştır. Daha açık bir ifade ile hareketler taklitsel özellikler göstermektedir.

Anadolu erkek toplantıları içerisinde dans çoğunlukla yerel kültürel ifadelerin mevcut bulunduğu bir iletişimsel araçtır. Kitle iletişim araçlarının bireyler üzerindeki etkisi kendini dans seçiminde de göstermiştir. Bu noktada bazı katılımcılar bu durumdan dolayı meydana gelen rahatsızlıklarını şu şekilde ifade etmişlerdir.

“Bir çok yaren televizyonda gördüğü oyunları gelip burada oynuyorlar hiç bize sormuyorlar nasıl oynayalım diye, bir ara zeybek falan oynamaya çalıştılar ama ben kabul etmedim(k.k. Orhan Özkan).

Yerelin korunması noktasında katılımcılardan bir kısmı harekete geçmiştir. Kitle iletişim araçlarının katılımcılar üzerindeki etkisi kendini Anadolu erkek toplantıları içerisindeki dans unsurunda da göstermiştir. Tüm gelenekleri içinde barındıran dans ögesi aslında Anadolu erkek toplantıları içerisindeki özgünlüğü göstermesi açısından incelenmesi gereken önemli bir olgudur.

SONUÇ

Bu çalışmada Anadolu erkek toplantılarının geçmişten günümüze değişimi ve bu değişimi etkileyen dinamikler incelenmeye çalışılmıştır. Birinci bölümde geçmiş yıllarda süreli yayınlarda yer alan araştırmalar ve derlemeler başta olmak üzere ulaşılabilen çalışmalar kullanılarak Anadolu erkek toplantılarının araştırmacılar tarafından algılanma biçimi incelenmiştir. Bu araştırmaların bir çoğu “Tarihi Coğrafi Fin Yönteminin” etkisi ile köken araştırması niteliğindedir. Bu noktada Orta Asya kökenli ve ahilik kökenli olduğuna dair birçok farklı görüş mevcuttur. Kültürün dinamik bir yapıya sahip olması ve bu yapının takip edilebilirliği, kökenleri noktasındaki düşünce farklılığının sebebi olarak görülebilir. İster bir boş zaman değerlendirme unsuru, ister herhangi bir kültür miras kalıntısı, her ne olursa olsun Anadolu erkek toplantıları devingen bir yapının günümüzdeki şeklidir. Bu noktada eski Türk kültüründe ve günümüz Türk topluluklarındaki benzer toplantılar, bu toplantıların devingenliğinin izlenmesi noktasında yardımcı olacağı kanaatindeyim.

Her ne kadar geçmiş zaman içerisinde sosyal normları düzenleme işlevine sahip olsa da Anadolu erkek toplantıları sosyal hayatın değişmesi ile beraber görevlerini devlete devlet de kendi kolluk kuvvetlerine devretmiştir. Bu noktadan sonra sosyal hayat içerisinde kent yaşantısının etkisi ile beraber artık bir eğlence, boş zaman değerlendirme faaliyetine dönüşen Anadolu erkek toplantıları, bir yapısal faktörüyle beraber hayatını sürdürmektedir.

Son yirmi otuz yıllık dönem içerisinde oldukça yoğun bir şekilde yaşanan sanayileşme, kentleşme ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle beraber birçok bölgede kaybolan veya kaybolmaya yüz tutan bu kültür değerleri bireysel çabalar ile yaşatılmaya çalışılmıştır. Her ne kadar Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın ilgili birimlerinde, TRT arşivlerinde “Geleneksel Sohbet Toplantıları” ile ilgili olarak alan çalışma kayıtları mevcut olsa da bu arşiv çalışmaları yetersizdir.

Türk kùltürü içerisinde oldukça önemli bir olgu olarak algılandığı tespit edilen Anadolu erkek toplantıları, Anadolu ve Türk dünyasında içerisinde halen (eřitli dinamiklerin etkisi ile) bir takım değişimlere rağmen devam etmektedir. Bir bütün olarak bu toplantıların hangi coğrafyada olursa olsun aynı kökten çıktığını unutmamalı ve araştırılmalar bu iskelet üzerine inşa edilmelidir.

KAYNAKLAR

- ABSARILIOĞLU, Ahmet. **Dünya Kültür Mirasımız Yâran**, Ahi Yaran Meclisi Gençlik Eğitim Kültür ve Dayanışma Derneği Kültür Yayınları Seri:1, Mart-2009.
- AKSOY, Ömer Asım, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2**, Türk Tarih Kurmu Basımevi, Ankara, 1981.
- AND, Metin, **Geleneksel Türk Tiyatrosu 1**, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1985.
- Oyun ve Büğü. Türk Kültüründe Oyun Kavramı**, İstanbul,1974.
- ATAKURT, Mithat, “Urfa Sıra Gecesi”, **Folklor Dergisi**, 6, 1969, s. 8-9.
- ATAMAN, Sadi Yaver; Bölgelerimiz Balıkesir, **Türk Folkloru**, 80-81, 1986, 32-36
- BASCOM, William R., “Folklorun Dört İşlevi” (Çev. Ferya Çalış), **Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2**, Geleneksel Yayıncılık, Ankara,2005. s.125-153.
- BAŞGÖZ, İlhan, **Sibiry’a’dan Bir Masal Anası**, Kültür Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara, 2002.
- BAYRI, Mehmet Halit, “Dursunbey’de Kış sohbetleri”, **Halk Bilgisi Haberleri**, 78,1938, 121-125.
- BAYKARA, Tuncer. **Türk Kültür Tarihine Bakışlar**, Anakara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2001.
- BORATAV, Pertev Naili; **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul,1994.
- 100 Soruda Türk Folkloru**, Gerçek Yayınevi, 1994.

ÇAĞATAY, Neşet. **Bir Türk Kurumu Olan Ahilik**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1974.

CENİKOĞLU, TARIMAN. **Akşehir’de Sıra Yâreni**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1998

ÇOBANOĞLU, Özkul. **Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını, Ankara, 2004

DAĞLI, H; Turhan. Sohbetler ve Gezekler, **Halk Bilgisi Haberleri**, 45, 1935, s. 212-216.

DENGİ, Zeynep. “Balıkesir Dursunbey Kasabasında Sohbet Baranası”,**Ülkü** (Yeni Seri) 1, 1947,s.31-33.

ER, Tülay; **Simav İlçesi Yaren Teşkilatı**, Ankara Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988.

ERBİLEK, İ. Nami. Senirkent’te Gezek, **Halk Bilgisi Haberleri**, 120,1941,s.287-288.

ERGİNER, Gürbüz; **Uşak Halk Takvimi ve Halk Meteorolojisi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1984.

FERRİS, William R.. “Halk Şarkıları ve Kültür: Charles Seeger ve Alan Lomax” (Çev. Gülay Mirzaoglu), **Milli Folklor**, 34, 1997:87-93.

[http:// dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/733/9344.pdf](http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/733/9344.pdf)

<http://tdkterim.gov.tr/bts/>

<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg>

KANDEMİR, S; “Coğrafya Bakımından Köy”, **Ülkü Mecmuası**, 14,1934,s.153

KARABULUT, Murat. “Dursunbey’de Barana Sohbetleri”, **Türk Folkloru**, 85, 1986, s.12-16.F

KAŞGARLI MAHMUT. “**Divanü Lügati-t-Türk**”,çev. Besim Atalay, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

KAYA, Azat. “Balıkesir- Dursunbey Yöresi Baran Sohbetlerinin İşlevsel Açıdan İncelenmesi”, **Balıkesir Üniversitesi Necatibey eğitim Fakültesi Türk dili ve Edebiyatı Bölümü I. Halkbilimi Bilgi Şöleni Bildirileri**, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1997, s. 128-145

KORAN, Akif. “Yaren”, **Ülkü Mecmuası**, 1943, s. 11-12.

KUTSAL, Muzaffer; “Şabanözünde Yaren Seçme Usulü”, **Türk Folklor Araştırmaları**, 143,1961, s. 2411-2412.

“Köy Odaları”, **Türk Folklor Araştırmaları**, 193,1965,s.3818.

KÜÇÜKAKÇA, Mustafa. **Akşehir’in Folklor İncisi Sıra Yarenleri**, Nasrettin Hoca ve Turizm Derneği Yayınları, Akşehir, 1978.

LEVENDOĞLU, Mehmet Fuat. “Küresinliler Örneğinde Kültürel Kimlik (Küresinlilerin Sosyo- Kültürel Yapısı)”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Ankara Üniversitesi, 2006.

MALINOWSKI, Bronislaw. **Büyü, Bilim, Din**, Kabalcı Kitabevi, İstanbul, 1990.

NURİ, Mehmet. “Bolu’da Sohbet”, **Türk Folklor Araştırmaları**, 116,1959, s.1866.

OĞUZ, M. Öcal. **Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir**, Geleneksel Yayıncılık, Ankara, 2009.

ONG, J: Walter. **Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözüün Teknolojileşmesi**, çev. S. Banon, İstanbul, Metis Yayınları, 1995

OR, Kemal. “Akşehir”, **Ülkü Mecmuası**, 40, 1943, s.12-13.

ÖGEL, Bahaeddin. **Türk Kültür Tarihine Giriş**, I-II-IV, Ankara, Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985.

ÖNAL, Ülkü. Çankırı’da Yâran Sohbetleri, **Türk Folkloru**, 82-83, 1986, s.5-8.

ÖRNEK, Sedat Veyis. **Türk Halkbilimi**, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1995.

ÖZDEMİR, Nebi. **Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2005.

“Türkiye’deki Halk Eğlenceleri ve kış Eğlenceleri” **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri**, Vol. III (Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, eğlence Seksiyon Bildirileri), Kültür Bakanlığı, Ankara, 1997: 297-291.

ÖZDEMİR, Tuncay. “Akşehir’in Tarihi, Beşeri ve İktisadi Coğrafyasına Kısa Bir Bakış”, **I. Uluslararası Selçuk’tan Günümüze Akşehir Kongresi ve Sanat Etkinlikleri**, Akşehir, 2008, s. 93-99.

PETEKÇİ, Ahmet; “Bozkırda Ferfene”, **Türk Folklor Araştırmaları**, 125, 1959, s. 2040.

SAKAOĞLU, Saim. **Sahada Derleme Metodları**, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları No:12, Erzurum, 1988.

SOYKUT, Refik; **Ahi Evran**, Ankara, 1976.

ŞEKER, Erol. “ Akşehir’de Sıra Yareni”, **Folklor Postası**, 18, 1946, s. 15-16

TALAS, Mustafa. “Tarihi Süreçte Türk Beslenme Kültürü ve Mehmet Eröz’e Göre Türk Yemekleri”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, s. 273-283

TEZCAN, Mahmut. **Çankırı Yaren Sohbetleri**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.

Boş Zamanlar Sosyolojisi, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1993.

Türk Yemek Antropolojisi Yazıları, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2000.

TUTU, Sıtkı Bahadır. “Dursunbey Barana Geleneğinde Müzik”, **Somut Olmayan Kültürel Miras Barana Dursunbey-Balıkesir**, Ege Tan, İzmir, 2011.

UYGUR, Tahsin Nahit. **Çankırı Halk Edebiyatı**, Okuyan Adam Yayınları, Ankara, 2002.

UZUNOĞLU, Sadık; “Kütahya Gezek Alemleri”, **Türk Folklor Araştırmaları**, 14, 1950,s. 222.

ÜÇÖK, Hacışeyhoğlu Hasan. **Çankırı Tarih ve Halkiyat**, Okuyan Adam Yayınları, Ankara, 2002.

YAKICI, Ali. “Somut Olmayan Kültürel Mirası Somut Mekânları”, **Milli Folklor**, 87, Güz-2010, s. 94-100.

YALÇIN, Hayri. “ Gerede’de Sohbet Alemleri”, **Ülkü**, 89, 1945, s. 8-9

YARŞI, Ali; “Afyon’da Gezek Âlemleri Nasıl Olurdu?”, **Türk Folklor Araştırmaları**

YILDIRIM, Dursun; **Türk Bitiği**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998

“Türk Sözel Kültüründe Süreklilik<Osmanlı Hanedanlığı Döneminden Cumhuriyete”, **Türkbilig**,1,2000, :32-45

YÜZBAŞIOĞLU, Muammer. “Bir Halk Eğlencesi: Akşehir Sıra Yarenleri”, **Türk Folklor Araştırmaları, Türk Folklor Araştırmaları**,40, 1942, s. 635-636.

EK:1
KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ

k.k

Adı Soyadı: Nejdettunçkafa

Doğum Yeri: ankırı/Merkez

Doğum Yılı: 1960

Mesleği: Halk Oyunu Öğreticisi

k.k

Adı Soyadı: Halil Erkek

Doğum Yeri: Balıkesir/Dursunbey

Doğum Yılı: 1943

Mesleği: Emekli

k.k

Adı Soyadı: Orhan Özkan

Doğum Yeri: ankırı

Doğum Yılı: 1956

Mesleği: Emekli Öğretmen

k.k.

Adı Soyadı: Mustafa Şimşir

Doğum Yeri: Konya/Akşehir

Doğum Yılı: 1973

Mesleği: Soğuk Demirci

EK:2**ANADOLU ERKEK TOPLANTILARININ HALKBİLİMSEL İNCELEME
TEZİNİN ANKET ÇALIŞMASI**

1. Yaren ve barana nedir ?
2. Yaren ve barana teşkilatlarının geçmişi hakkındaki bilgileriniz nelerdir?
3. Bölgenizdeki bu toplantılar hangi adlar ile anılmaktadır? (örn: Neden bıçakçı yareni denir?)
4. Bölgeniz dışında herhangi bir yaren toplantısına katıldınız mı?
5. Yarene ve baranaya kimler girebilir?
6. Yaren ve baranada giriş alt ve üst sınırı nedir?
7. Yaren ve Barana toplantılarında hiç kadın ve erkekler birarada eğlendi mi?
8. Yarenin kuralları var mıdır?
9. Yaren ve barana teşkilatlarının amaçları nelerdir?
10. Yaren ve Barana toplantılarına üye olmak için ne gibi şartlar bulunmaktadır?
11. Yaren ve barana toplantılarının üyelerine ne ad verilir?
12. Yaren ve barana teşkilatı bünyesinde her yaştan kişileri mi bulundurur, yoksa her yaş gurubu için ayrı bir toplantı mı düzenlenir?
13. Yaren ve barana ne zaman kurulur, tarih olarak hangi zamana rastlar?
14. Yaren ve barananın bu tarihler arasından faaliyet göstermesinin belli bir sebebi var mıdır?
15. Barana ve yaren haftanın hangi günü toplanır özel bir sebebi var mı?
16. Yaren ve barananın kuruluş aşamalarını anlatınız?
17. Yaren ve barananın ilk toplantısını anlatınız. Bunun diğer toplantılardan farkı var mıdır?
18. Bir Yaren ve barana toplantısının seyrini kısaca anlatınız?
19. Yaren ve baran üyeleri daha çok hangi meslek grubundadırlar?
20. Yaren ve barana nasıl yönetilir.
21. Yaren ve baranayı kimler yönetir.
22. Yaren ve barananın kadrosu kaç kişiden oluşur?

23. Yaren ve barana yöneticilerine verilen adlar nelerdir?
24. Bu kişilerin yetki ve sorumlulukları nelerdir.
25. Yaren ve barana da kararlar nasıl alınır?
26. Yaren barana üyelerinin eşlerini ve çocuklarının yaren ve Barana hakkındaki düşünceleri nelerdir?
27. Yaren ve barana türleri nelerdir?
28. Yaren ve barana'da harcamalar nasıl karşılanır?
29. Yaren ve barana da oturuşlar neye göre belirlenir?
30. Neden çalgıcılar ayrı oturtulur?
31. Neden Çankırı yareninde ayrı bir misafir bekleme odası vardır.
32. Yaren ve baranada yemek yerken uyulması gerek kurallar var mıdır?
33. Yaren ve baranada içki içmek serbest midir?
34. Yaren ve baranada ne tür eğlenceler vardır?
35. Yaren ve baranada oyun oynanır mı oynanırsa ne tür oyunlar oynanır?
36. Yaren ve baranada ne tür halk oyunları oynanır? Bunların adları nelerdir?
37. Yarende müzik var mıdır? Varsa türü nedir?
38. Yaren ve baranada söylenen türkülerin adlarını söyleyiniz.
39. Bu türkü ve oyun havalarına eşlik eden çalgılar nelerdir?
40. Toplantılarda söylenen manilerden örnek veriniz
41. Toplantılarda söylenen bilmecelelerden örnek veriniz.
42. Toplantılarda oynanan orta oyunlarından örnekler veriniz.
43. Neden orta oyunu oynanır?
44. Yaren ve barana toplantılarına daimi üyeler haricinde kişiler katılabilir mi?
45. Misafirler uğurlanırken bir tören yapılır mı?
46. Yaren ve barana toplantılarına daimi üyeler haricinde kişiler katılabilir mi?
47. Misafirler uğurlanırken bir tören yapılır mı?
48. Mahkeme kurulur mu neden?
49. Mahkeme kuruluyorsa aşamalarını anlatınız.

ÖZET

DEDE, Mehmet Emin. Anadolu Erkek Toplantılarının Halkbilimsel İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara – 2011.

Anadolu erkek toplantıları Türk halk edebiyatını, halk dansları ve müziğini, köy oyunlarını ve toplumsal değerleri aktarmada önemli role sahiptir. Türk erkekleri yerel ve toplumsal sorunları tartışmak, dayanışmayı, karşılıklı anlayışı ve toplumda yaşama hissini teşvik etmek amacıyla düzenli olarak özellikle kışın evlerde toplanırlar. Toplantılarda yemek eşliğinde müzik, oyun ve danslar olabilir. Anadolu Erkek Toplantıları sabahın erken saatlerine kadar sürebilir. Toplantılara din, dil ve konum farkı gözetmeksizin 16 yaş üzeri erkek çocukları katılabilir. Katılanlarda dürüst bir aileden gelme, güvenilir ve yaşlılara karşı saygılı olma, kumar oynamamış ve toplu yerlerde içki içmemiş olma şartı aranır. Herhangi bir üye özel bir mazeret olmadıkça toplantıya katılmazsa para cezası ile cezalandırılır. Kadınlar erkek üyeleri bu toplantılara katılmaya teşvik ederler. Bu toplantıların toplumsal ve kültürel faydaları vardır. Topluluklar genelde 5 ila 30 üyeden oluşur ve seçimle veya ihtiyarlar tarafından önerilen bir lider topluluğu yönetir. Üyeler hak ve sorumluluklar bakımından eşittir. Sohbet Toplantıları, toplumsal adalet, ahlaki değerler, iyilik yapma, saygı, müsamaha gibi değerleri aktardığı için önemli bir eğitici işlevi gerçekleştirir.

Anahtar Kelimeler:

1. Anadolu,
2. Sohbet,
3. Toplantı,
4. Erkek
5. Halkbilimi

ABSTRACT

DEDE, Mehmet Emin. Study of The Men's Meetings in Anatolia in Terms of Folkloristics, Master Thesis, Ankara – 2011.

Anatolian male meetings play a crucial role in transmitting Turkish folk literature, folk dances and music, village plays as well as societal values. Turkish men meet regularly indoors, especially in winter, to discuss local social and cultural issues, safeguard traditions, and encourage solidarity, mutual respect and a sense of community. Meetings may include music, dances and plays, all enjoyed while consuming local dishes. An Anatolian male meeting may last until the early morning. Meetings are open to men above the age of 15 or 16, regardless of ethnicity, religion or status, with the basic requirement that members be of honest families, be trustworthy and respectful of their elders, and not gamble or display public drunkenness. Members may be penalized with a fine for missing a meeting, except under extenuating circumstances. Mothers and wives encourage male members to attend because of the associated social and cultural benefits. Communities usually comprise five to thirty persons and are guided by leaders, appointed by election or proposed by elders. Members of the community all have equal rights and commitments. Anatolian male meeting fulfil an important educational function by transferring ethical values such as social justice, tolerance, benevolence and respect.

Key Word:

1. Anatolian,
2. Male,
3. Meeting,
4. Sohbet
5. Folklore